

Historijsko-geografski kontekst nastanka Lučićeve karte Illyricum hodiernum

Mlinarić, Dubravka; Faričić, Josip; Mirošević, Lena

Source / Izvornik: **Geoadria, 2012, 17, 145 - 176**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

<https://doi.org/10.15291/geoadria.247>

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:303:119218>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-04-03**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Institute for Migration Research - Institutional repository for storing papers and data sets](#)

HISTORIJSKO-GEOGRAFSKI KONTEKST NASTANKA LUČIĆEVE KARTE *ILLYRICUM HODIERNUM*

THE HISTORIC-GEOGRAPHIC CONTEXT PERTAINING TO THE ORIGIN OF LUČIĆ'S MAP *ILLYRICUM HODIERNUM*

DUBRAVKA MLINARIĆ¹, JOSIP FARIČIĆ², LENA MIROŠEVIĆ²

¹Institut za migracije i narodnosti, Zagreb / *Institute for Migration and Ethnic Studies, Zagreb*

²Odjel za geografiju, Sveučilište u Zadru, Zadar / *Department of Geography, University of Zadar, Zadar*

Primljeno / *Received*: 2012-05-14

UDK: 528.9"16"(497.5)=111=163.42

Izvorni znanstveni rad
Original scientific paper

U radu se razmatra prva integralna karta hrvatskih povijesnih regija koja je izrađena u drugoj polovici 17. st. Rukopisnu inačicu te karte za potrebe Papinskoga ilirskoga (hrvatskog) zavoda svetog Jeronima u Rimu nacrtao je Pietro Andrea Buffalini 1663. Ta karta je zatim, uz odgovarajuće izmjene, otisnuta pod naslovom *Illyricum hodiernum* u Lučićevu historiografskom djelu *De Regno Dalmatiae et Croatiae* te u Blaeuovu atlasu *Atlas Maior sive Geographia Blaviana* 1668. Sudeći prema sadržaju tih karata i političkim okolnostima u kojima su nastale, oblikovanju njihova sadržaja najviše je pridonio hrvatski polihistor i kartograf Ivan Lučić. On je kao vrsni poznavatelj povijesti i geografije Hrvatske vlastiti kartografski imaginarij pretočio u kartografsku sintezu u obliku pregledne karte koja je nastala na temelju kompilacije sadržaja starijih karata i na temelju osobnih istraživanja. Kartom je ponajprije htio jasno pokazati koji se prostor u duhu reformnokatoličkog ilirizma podrazumijeva tadašnjim Ilirikom, odnosno Hrvatskom, a ujedno iskoristiti mogućnost koju karta kao kodirana slika geografske stvarnosti ima kada je potrebno predočiti prostorne odnose u kontekstu historijsko-geografskog pregleda razvoja Hrvatske.

Ključne riječi: karta, kartografija, geografija, Ivan Lučić, Hrvatska

This paper deals with the first integral map of Croatian historical regions, which was made in the second half of the 17th century. The manuscript version of the map was drawn for the purposes of the Papal Illyrian (Croatian) Congregation of St. Jerome in Rome by Pietro Andrea Buffalini in 1663. The map was later printed, with appropriate changes, under the title *Illyricum hodiernum* in Ivan Lučić's historiographic work *De Regno Dalmatiae et Croatiae*, and in Willem Blaeu's *Atlas Maior sive Geographia Blaviana* in 1668. Judging from the contents of these versions of the map, and the political circumstances in which they emerged, the Croatian polyhistor and cartographer Ivan Lučić contributed the most to the formation of their contents. As an outstanding expert on the history and geography of Croatia, Lučić translated his own cartographic imaginarij into a cartographic synthesis in the form of an overview map that emerged based both on a compilation of the contents of older maps, and on his personal research. In this map his primary intent was to show, in the spirit of Illyrianism linked to the Catholic Reformation, the area which during that period constituted Illyria, or rather Croatia, and also to make use of the potential that maps, as codified depictions of geographic reality, have when it is necessary to present spatial relations in the context of a historical-geographic review of the development of Croatia.

Key Words: map, cartography, geography, Ivan Lučić, Croatia

Uvod

Kartografski prikazi iznimno su važan izvor za historijsko-geografska istraživanja. Sadržaj starih karata potrebno je pri tome razmatrati u kontekstu vremena i prostora u kojem je karta nastala. Isto tako potrebno je utvrditi stupanj geografskih

Introduction

Cartographic representations are exceptionally important sources for historical-geographic research work. During such research, the contents of old maps must be examined, in the context of the time and space in which a map was made. Also,

spoznaja o prostoru prikazivanja, način prikupljanja prostornih podataka, primijenjene kartografske metode te namjenu karte i namjeru autora, odnosno osobe ili ustanove koja je kartu naručila i/ili objavila. U tom kontekstu potrebno je analizirati i prvu integralnu kartu hrvatskih povijesnih regija koja je izrađena u drugoj polovici 17. st. To je karta koju je, prema podacima koje je prikupio Ivan Lučić, za potrebe Papinskoga ilirskog zavoda svetog Jeronima u Rimu nacrtao Pietro Andrea Buffalini 1663., a zatim je, uz odgovarajuće izmjene otisnuta pod naslovom *Illyricum hodiernum* u Lučićevu djelu *De Regno Dalmatie et Croatiae* 1668. te atlasu Willema Blaeua *Atlas Maior sive Geographia Blaviana* iste godine. Ta karta je i nakon toga objavljivana, uz dekorativne izmjene, u različitim inačicama Blaeuova atlasa. Sudeći prema sadržaju tih karata, okolnostima u kojima su nastale te pojedinim navodima u spomenutim djelima, geografske podatke za njihovu izradu po svojoj prilici priredio je hrvatski polihistor i kartograf Ivan Lučić, a u oblikovanju njezina sadržaja možda je sudjelovao i Stjepan Gradić (MARKOVIĆ, 1993.; KOZLIČIĆ, 1995.). Lučić je kao vrsni poznavatelj historijske geografije Hrvatske priredio kartografsku sintezu u obliku pregledne karte koja je nastala na temelju kompilacije sadržaja starijih karata i na temelju osobnih istraživanja.

U ovom se radu daje rekonstrukcija geneze i daljnega dijakronijskog razvitka karte "ilirskih zemalja" kao prve karte na kojoj su objedinjeno prikazane hrvatske regije, i to prema stanju iz druge polovice 17. st. O toj karti do sada je pisalo više povjesničara, povjesničara kartografije i geografa. U dosadašnjim analizama toga kartografskog prikaza ekstenzivno su istraženi geografski i pojedini tehnički kartografski detalji karte primjenom klasičnih i konvencionalnih metoda (MARKOVIĆ, 1993.; KURELAC, 1994.; KOZLIČIĆ, 1995.). S time je dana izvrsna osnova za daljnja proučavanja toga važnoga hrvatskog kartografskog spomenika. Međutim kroz statično dvodimenzionalnu odnosno plošnu deskripciju karata sustavna je historijsko-geografska i političko-geografska analiza uvjetovanosti njezina nastanka izostavljena. Osim toga istraživači koji su se bavili proučavanjem te karte nisu u većoj mjeri (a neki nisu uopće) komparirali rukopisnu i tiskane inačice te karte niti su je uspoređivali s istovrsnim ranijim, istodobnim i kasnijim kartografskim ostvarenjima. Stoga je posebna pozornost posvećena dijalektici procesa nastanka karte "ilirskih zemalja" kao i njezinu značenju za razvoj kartografiranja Hrvatske.

it is necessary to establish the level of geographic knowledge concerning the represented area, the method used for collecting spatial data, the applied cartographic methods and the map's purpose, as well as the intention of its author, or the persons or institutions that commissioned the map and/or published it. The first integral map of Croatian historical regions, made in the second half of the 17th century, must likewise be analysed in such a context. This was a map which, based on data collected by Ivan Lučić, was drawn for the purposes of the Papal Illyrian Congregation of Saint Jerome in Rome by Pietro Andrea Buffalini in 1663, and later, with appropriate changes, printed in 1668 under the title *Illyricum hodiernum* in Lučić's work *De Regno Dalmatiae et Croatiae* and in Willem Blaeu's *Atlas Maior sive Geographia Blaviana* also in the year 1668. This map was later published, with decorative changes, in various versions of Blaeu's atlas as well. Judging from the contents of the various versions of the map, as well as the circumstances in which they appeared and certain statements in the aforementioned works, the geographic data for the map's creation was most likely prepared by the Croatian polyhistor and cartographer Ivan Lučić, although Stjepan Gradić might also have taken part in designing the map's contents (MARKOVIĆ, 1993; KOZLIČIĆ, 1995). Lučić, an outstanding expert on the historic geography of Croatia, prepared this cartographic synthesis in the form of an overview map based on a compilation of older maps contents and on his own research work.

This paper presents a reconstruction of the creation and further diachronic development of this map of "Illyrian lands" as the first map which depicted Croatian regions in an integrated manner and according to the situation in the second half of the 17th century. Many historians, historians of cartography and geographers have already written about this map. In numerous analyses of this cartographic representation, the geographic and individual technical cartographic details of the map have been extensively researched with the use of classical and conventional methods (MARKOVIĆ, 1993; KURELAC, 1994; KOZLIČIĆ, 1995). This has provided an excellent basis for further research of this important monumental work of Croatian cartography. However, due to static two- or one-dimensional descriptions of the map, a systematic historical-geographic or political-geographic analysis of the conditions pertaining to its origin has not been made yet. Moreover, researchers involved in the study of the map did not go to any great extent (and some not at all) to compare the

Komparativnom analizom istražene su tri karte: rukopisna karta ilirskih zemalja izrađene za potrebe Papinskoga hrvatskog zavoda sv. Jeronima u Rimu, tiskana karta *Illyricum hodiernum* iz Lučićeve knjige *De Regno Dalmatiae et Croatiae* te istoimena karta iz Blaeuova *Atlasa Maior sive Geographia Blaviana*. U pregledu razvoja kartografiranja hrvatskih zemalja i preciznijeg određivanja kronologije nastanka spomenutih karata hrvatskih zemalja, analizirano je i više preglednih kartografskih prikaza hrvatskih zemalja nastalih u 16. i 17. st.

Postmodernistički analitičari prostora na starim kartama Hrvatske upravo na primjeru prve integralne karte hrvatskih povijesnih regija mogu prepoznati problematiku stalne rekonfiguracije različitih simboličkih, političkih i raznih drugih identiteta, ideologija pa čak i lojalnosti. Naime u skladu s geografskim odnosno kartografskim postmodernističkim pristupima prostor se promatra kao kulturni konstrukt i dinamička kategorija. U tom smislu on predstavlja mrežu istodobno različitih, ali čvrsto isprepletenih povijesnih putanja (MASSEY, 2005.). Ambivalentnost u kartografskom imaginariju ranoga novog vijeka i miješanje povijesne i osvajačke pravne stvarnosti na istim kartama odgovaraju konceptu *trećeprorstora*, koji kao složeni socijalni konstrukt uključuje prožimanje stvarnog i imaginarnog, subjektivnog i objektivnog te materijalnog i simboličkog (SOJA, 2000.). U njegovu konstituiranju stoga udjela ima, poput drugih, i kartografska reprezentacija. Hrvatska, Slavonija, Dalmacija i Bosna, kao sastavne zemlje Ilirika s promatranih karata, su u vrlo dugoj prostorno-vremenskoj perspektivi bile granični prostor po različitim i brojnim kriterijima, od političkog do vjerskog i šireg kulturnog i civilizacijskog. Stoga je nužan integrativan i interdisciplinarni pristup karti kao izvoru geografskih podataka, ali i objektu istraživanja koji kao grafički prikaz odražava preklapanje u kognitivnim, simboličkim ili komunikativnim procesima. Umjesto deskripcije rukopisne i tiskanih inačica karte "ilirskih zemalja", u ovom radu su istražene okolnosti njihova nastanka kao i njihova svrha. U tom smislu posebno je istaknuta uloga Ivana Lučića, hrvatskoga svećenika, povjesničara, kartografa i pravnika te člana ugledne trogirске patricijske obitelji (KURELAC, 1969a, 1969b; KURELAC, 1991.; KURELAC, 1994.; LAPAINE, KLJAJIĆ, 2005.).

manuscript and printed versions of the map, nor did they compare it with previous, contemporaneous or later cartographic creations of the same type. Therefore we shall devote special attention to the dialectic process leading up to the origin of this map of "Illyrian lands", as well as to its significance in regard to the development of cartographic depictions of Croatia.

By applying the method of comparative analysis, three maps were analysed: the manuscript map of Illyrian lands prepared for the purposes of the Papal Croatian Congregation of St. Jerome in Rome, the printed map *Illyricum hodiernum* from Lučić's book *De Regno Dalmatiae et Croatiae* and the same-named map from Blaeu's *Atlas Maior sive Geographia Blaviana*. In reviewing the development of cartographic depictions of Croatian lands, and determining more precisely the chronology of the mentioned maps, several cartographic overview-representations of Croatian lands, made in the 16th and 17th centuries, were also analysed.

Postmodernist analysts of space shown on old maps of Croatia, precisely on this first integral map of Croatian historical regions, were able to recognise the issue of constant reconfigurations of different symbolic, political and various other identities, ideologies and even loyalties. Specifically, in accordance with geographic or cartographic postmodernist approaches, space is viewed as a cultural construct and a dynamic category. In this sense it represents a network of concurrently different, yet closely intertwined historical paths (MASSEY, 2005). Ambivalence in the cartographic imaginarium of the early modern period, and a mixture of historical and conquest-determined jurisdictional realities on the same maps, corresponds to the concept of *Thirdspace*, which as a complex social construct includes a permeation between the real and the imaginary, the subjective and the objective, the material and the symbolic (SOJA, 2000). In the formation of this construct, therefore, cartographic representation, *inter alia*, has a share. Seen from a very long spatial-temporal perspective, Croatia, Slavonia, Dalmatia and Bosnia, as constituent lands of Illyria on the examined maps, were, according to different and numerous political, religious and broader cultural and civilization criteria, a border space. Consequently, an integrative and interdisciplinary approach needs to be applied in regard to the map of "Illyrian lands", as both a source of geographic data and an object of study, which, through graphic depiction, reflects an overlap in cognitive, symbolic or communicative processes. In this paper, instead of a description of

Historijsko-geografski kontekst nastanka prve integralne karte hrvatskih zemalja

Historijsko-geografske mijene koje su zahvatile prostor Hrvatske u ranome novom vijeku utjecale su na oblikovanje izrazito složenoga političkog, vjerskog i kulturnog mozaika. Veći dio hrvatskoga nacionalnog prostora proživljavao je teritorijalnu fragmentaciju od različitih europskih imperijalnih sila započetu još u srednjem vijeku. Pri tome je dinamika granica kao rezultat imperijalnih konstrukcija utjecala na stvaranje hrvatskih (povijesnih) regija.

Sredinom 17. st., dakle, u vrijeme izrade prve integralne karte hrvatskih zemalja, prostor današnje Hrvatske bio je podijeljen između triju velikih sila: Venecije koja je vladala većim dijelom istočne obale Jadrana (fragmentirani prostor od Istre preko Dalmacije do Boke kotorske), Habsburške Monarhije koja je vladala zapadnim dijelom Hrvatske, uključujući središnji dio Istre te obalu od Rijeke do Karlobaga, te Osmanlijskog Carstva koje je vladalo najvećim dijelom istočne Hrvatske, dalmatinskim zaobljem te velikim dijelom Like i Krbave (PAVLIČEVIĆ, 1996.). Neovisna je bila samo mala Dubrovačka Republika od Pelješca do Boke kotorske. Pri tome valja istaknuti da se prema državno-pravnoj tradiciji tzv. trojednoga kraljevstva Hrvatske, Dalmacije i Slavonije, u to vrijeme dijelom Hrvatske smatrao današnji prostor zapadne Bosne (na kartama redovito zabilježene kao Turska Hrvatska), gotovo cijeli Srijem koji se danas najvećim dijelom nalazi u sastavu Srbije te područje Boke kotorske u današnjoj Crnoj Gori. Istodobno izvan Hrvatske je u 16. i 17. st. bio najveći dio Istre nad kojom su se izmjenjivali različiti suvereniteti (mletački, austrijski, akvilejski) te južne Baranje koja je tada u cijelosti bila dio Mađarske (PANDŽIĆ, 1992.; PAVLIČEVIĆ, 1996.; MAGAŠ, 1997.; REGAN, KANIŠKI, 2003.).

Složena politička situacija na tlu Hrvatske tijekom 16. i 17. stoljeća bila je posljedica trilateralne konfrontacije Mletačke Republike, Habsburške Monarhije i Osmanlijskog Carstva koja je zamijenila dotadašnju bilateralnu konfrontaciju Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva i Mletačke Republike uzrokovanu težnjom obje sile da zagospodare sjeveroistočnom obalom Jadrana. Pri tim srazovima velikih sila svaka je od njih nastojala vojnim ili diplomatsko-političkim aktivnostima ostvariti što bolju geostratešku i političku poziciju na kontaktu sredozemne,

the manuscript and printed versions of the map, the circumstances surrounding their origin, and also their purpose, will be explored. Hence, special emphasis will be given to the role of Ivan Lučić, a Croatian priest, historian, cartographer and lawyer, and a member of a respectable patrician family from Trogir (KURELAC, 1969a, 1969b; KURELAC, 1991; KURELAC, 1994; LAPAINE, KLJAJIĆ, 2005).

The Historical-Geographic Context Pertaining to the Origin of the First Integral Map of Croatian Lands

Historical-geographic changes that affected the area of Croatia in the early modern period also had an influence on the formation of an extremely complex political, religious and cultural mosaic. Most of the Croatian national area experienced territorial fragmentation caused by various European imperial forces, which began already in the Middle Ages. In this process the border dynamics, as a result of imperial constructions, had an influence on Croatian (historical) regions creation.

During the mid-17th century, therefore, at the time when the first integral map of Croatian lands was made, the territory of present-day Croatia was divided between three major powers: Venice, which ruled over most of the east coast of the Adriatic (in a fragmented extension from Istria through Dalmatia to the Bay of Kotor), the Habsburg Monarchy, which ruled over the western part of Croatia, and also over central Istria and a part of the littoral from Rijeka to Karlobag, and the Ottoman Empire, which ruled over the largest part of eastern Croatia, over the Dalmatian Hinterland and over large parts of Lika and Krbava (PAVLIČEVIĆ, 1996). Only the small Republic of Dubrovnik, from Pelješac Peninsula to the Bay of Kotor, remained independent. Here it should be pointed out that, according to the state-constitutional tradition of the so-named Triune Kingdom of Croatia, Dalmatia and Slavonia, at that time the present area of western Bosnia (on maps regularly marked as Turkish Croatia) was considered a part of Croatia, as was also practically all of Syrmia, which is today mostly within the borders of Serbia, and likewise the Bay of Kotor in present Montenegro. At the same time, in the 16th and 17th centuries, the largest part of Istria was outside of Croatia, under different interchanging sovereignties (Venetian, Austrian, Aquilean), and southern Baranja was in its entirety a part of Hungary (PANDŽIĆ, 1992; PAVLIČEVIĆ, 1996; MAGAŠ, 1997; REGAN, KANIŠKI, 2003).

srednje i jugoistočne Europe. S obzirom na to da je na području hrvatske političke jezgre došlo do preklapanja različitih interesnih sfera, na tom je prostoru često bilo otvorenih vojnih sukoba s trajnim posljedicama u obliku ljudskih žrtava, migracija, stradanja naselja i slabljenja gospodarskog sustava, dok je u vrijeme zatišja dolazilo do ekonomskih, demografskih, vjerskih, jezičnih, umjetničkih i znanstvenih dodira koji su oblikovali multietnički, multijezični i multireligijski društveni krajolik. Pojedini dijelovi hrvatskoga prostora djelovali su kao periferna područja, ustrojena kao pogranični prostori imperijalnih sila u kojima su se izmjenjivala razdoblja mira i stabilnosti s razdobljima rata te velikih stradanja. U skladu s tim podaci o geografskim obilježjima pojedinih hrvatskih povijesnih regija, uključujući imena najvažnijih geografskih objekata (gradova, rijeka, planina, otoka i dr.), do europskih kulturnih središta dolazili su iz različitih izvora. Nije stoga neobično da su pojedini dijelovi Hrvatske na kartama bili prikazivani parcijalno i da su pri tome učinjene mnoge pogreške.

Složena političko-geografska situacija proizvela je različita, a kadšto i ne posve jasna pokrajinska imena (*dalmatinski, ilirski, slovenski, hrvatski, slavonski, bosanski* i dr.) kao sinonime autohtonom, hrvatskom narodnom imenu. Upravo je veliki mobilizacijski potencijal "ilirskoga" ideologema u turbulentnom vremenu omogućio njegovu jednostavniju ugradnju u različite ideologijske i političke paradigme. Fenomen ilirizma, premda su Iliri bili različito identificirani unutar etničkoga opsega slavenstva, osim kulture i povijesti, kao identifikacijskih elemenata, uključivao je i jezik (BLAŽEVIĆ, 2008.). Navedene složene društvene okolnosti utjecale su i na jezično-geografske promjene u do tada donekle jedinstven hrvatski jezik. Naime prije migracijskih kretanja granica kajkavštine i čakavštine bila je južnije od Kupe i Save sve do utoka Une u Savu, kajkavsko-zapadnoštokavska granica išla je od ušća Une u Savu prema sjeveroistoku i istočnije od današnje Virovitice. Čakavsko-zapadnoštokavska granica najvjerojatnije je išla istočno od Une, potom Dinarom, te je izlazila na obalu istočno od Cetine, pri čemu je pojas Makarskog primorja prostor kolebanja, dok nije prevladao zapadnoštokavski dijalekt. Otoci i zapadni dio Pelješca su bili čakavski, dok su obala i otok Mljet bili zapadnoštokavski. Granica zapadnoštokavskog i istočnoštokavskog

The complex political situation on the territory of Croatia during the 16th and 17th centuries was the result of a trilateral confrontation between the Venetian Republic, the Habsburg Monarchy and the Ottoman Empire, which had replaced the previous bilateral confrontation between the Hungarian-Croatian Kingdom and the Venetian Republic that had been caused by the aspirations of both these powers to establish their rule over the north-eastern Adriatic coast. During these conflicts between major powers, each of them endeavoured through military or diplomatic-political activities to gain the best possible geo-strategic and political position in the contact area between the Mediterranean and Central and South-East Europe. Given the fact that in Croatia's political core area different spheres of interest came to overlap, in this area there were often open military conflicts with lasting results in the form of human deaths, migrations, the destruction of settlements and a weakening of the economic system, while in times of calm there were economic, demographic, religious, linguistic, artistic and scientific contacts that created a multiethnic, multilingual and multi-religious social landscape. Certain parts of the Croatian spatial expanse functioned as peripheral areas, organised as border territories of imperial forces, in which periods of peace and stability interchanged with periods of war and great suffering. Accordingly, data on the geographical traits of individual Croatian historical regions, including the names of the most important geographic objects (towns, rivers, mountains, islands, etc.) reached European cultural centres from different sources. It was not uncommon, therefore, that certain parts of Croatia were depicted on maps partially, and in this work many errors were also made.

The complex political-geographic situation sometimes produced diverse and not entirely clear provincial names (*Dalmatian, Illyrian, Slovenian, Croatian, Slavonian, Bosnian*, etc.) as synonyms for indigenous, Croatian national names. It was precisely the great mobilising potential of the "Illyrian" ideologeme, during a turbulent time, which enabled its simpler incorporation into different ideological and political paradigms. The phenomenon of Illyrianism, although Illyrians were differently identified within the ethnic range of Slavs, besides culture and history as identification elements, included also language (BLAŽEVIĆ, 2008). The complex social circumstances, indicated above, affected likewise linguistic-geographic changes in the Croatian language, which had hitherto been uniform to a certain degree. Namely, before mass

najvjerojatnije je išla Dunavom, pa zapadno od Drine, prema Neretvi i izlazila je u blizini Boke kotorske koja je pripadala istočnoj štokavštini. Neretva s okolicom i pojas dubrovačkog primorja pripadali su zapadnoj štokavštini (LISAC, 1997.). Osmanlijsko osvajanje velikog dijela hrvatskog teritorija osobito je smanjilo i fragmentiralo čakavsko govorno područje jer je autohtono hrvatsko stanovništvo emigriralo iz velikog dijela Like i dalmatinskoga zaobalja. Istodobno je došlo do proširenja u pogledu istočnohercegovačkog dijalekta, ijekavskog i štakavskog, te štokavaca ikavaca iz Zapadne Hercegovine koji su naselili granične mletačko-osmanlijske posjede na hrvatskom jugu. Nakon migracijskih gibanja i razvoja novoštokavskih obilježja granicu između zapadne i istočne štokavštine više nije moguće utvrditi (BROZOVIĆ, 2004.). U konačnici budući jezični odnosi na hrvatskom društvenom prostoru oblikovali su se kroz hrvatska narječja, i to čakavsko (šest dijalekata), kajkavsko (šest dijalekata) i dio štokavskog (četiri dijalekta, slavonski, zapadni, istočnohercegovački i istočnobosanski), te u neznatnoj mjeri putem ostalih štokavskih i torlačkog dijalekta (LISAC, 1997.).

Jasno je da navedene okolnosti nisu pogodovale stvaranju zajedničkoga kulturnog i političkog središta. Ipak, valja naglasiti da pulsiranje granica u vrijeme ratova između osmanlijskih Turaka i europskih sila nije značajnije poremetilo koheziju hrvatskoga društvenog prostora premda su pojedini njegovi dijelovi politički bili razdvojeni. Srednjovjekovno oblikovanje hrvatskih političkih granica te tadašnji društveni akteri (osobito svećenstvo i plemstvo) koji su bili nositelji kolektivne identifikacije snažno su utjecali na stvaranje svijesti o pripadnosti zajedničkom političkom prostoru. Unatoč činjenici da su osmanlijska i mletačka osvajanja rezultirala političkom dezintegracijom i društvenom diferencijacijom srednjovjekovnoga hrvatskog kraljevstva, svijest o hrvatskoj etničkoj pripadnosti je zadržana. Etnička identifikacija sadržana je kroz svoju jezgru koja je tijekom ranoga srednjeg vijeka imala osnovicu u zajedničkom podrijetlu (primordijalni kod), a potom se nadograđivala običajima, tradicijom, institucijama (hrvatski vladari te istaknuti velikaši poput kneževa krčkih – kasnije Frankopana, kneževa bibrirskih – kasnije Zrinskih i dr.) i protezala kroz vrijeme bez obzira na gubitke pojedinih ostvarenih sastavnica etničke identifikacije. Iako je

migrations, the border between the Kajkavian and the Čakavian dialect was located further to the south of the Kupa and Sava rivers, up to the confluence of the Una River into the Sava, and the Kajkavian-West Štokavian border continued northeast from the point of inflow of the Una into the Sava, further to the east than present-day Virovitica. The Čakavian-West Štokavian border most probably ran east of the Una, then along the Dinaric Range, arriving at the coast east of the Cetina River, with fluctuations along the Makarska Littoral strip, until the time when the West Štokavian dialect prevailed here. The islands and the western part of Pelješac Peninsula were Čakavian, while the littoral and the island of Mljet were West Štokavian. The border between West and East Štokavian most probably followed the Danube, then continued downwards west of the Drina River to the Neretva, finally reaching the Bay of Kotor, which linguistically belonged to the East Štokavian dialect. Yet, in the Neretva Valley and in surrounding areas, and along the coastal strip of Dubrovnik the West Štokavian dialect was spoken (LISAC, 1997). The Ottoman conquest of a large part of Croatian territory especially reduced and fragmented the Čakavian linguistic area, given the fact that the indigenous Čakavian-speaking Croatian population emigrated from a large part of Lika and the Dalmatian Hinterland. At the same time there was an expansion of speakers of the East Herzegovinian dialect, Ijekavian and Štakavian, and of Ikavian Štokavian speakers from West Herzegovina, who settled Venetian-Ottoman border areas in South Croatia. After these migration movements and the development of New Štokavian traits, the border between West and East Štokavian could no longer be determined (BROZOVIĆ, 2004). Finally, future linguistic relations in the Croatian social area would be shaped through Croatian dialects, these being Čakavian (6 dialects), Kajkavian (6 dialects), part of the Štokavian group (4 dialects, Slavonian, Western, East Štokavian and East Bosnian), and to a very slight (insignificant) degree other Štokavian as well as Torlak dialects (LISAC, 1997).

It is clear that the given circumstances did not favour the creation of a common cultural and political centre. Nonetheless it should be stressed that the pulsation of the border in times of war between the Ottoman Turks and European forces did not significantly disturb the cohesion of the Croatian social area, even though certain of its parts were politically detached. The mediaeval formation of Croatia's political borders, and the social actors of the time (especially the clergy and nobility)

jedinstveno hrvatsko kraljevstvo u zajedničkoj ugarsko-hrvatskoj državi u formalnom smislu bilo upravno podijeljeno na hrvatsko-dalmatinski i slavonski dio, postupno dolazi do njihova objedinjenja ulogom bana, a od 1533. godine i zajedničkom državnim institucijom – Saborom. Od tada u imenu kraljevstva ulaze tri hrvatske zemlje Dalmacija, Hrvatska i Slavonija (koje su tijekom 19. stoljeća činile uobičajenu formulaciju Trojednice; JAREB, 2010.), premda je najveći dio Dalmacije bio pod upravom Venecije, a Slavonije pod upravom Osmanlija. U trojednu kraljevinu nije bio uključen prostor srednjovjekovne Bosne, jer je ona od druge polovice 15. st. bila pod osmanlijskom upravom. Istodobno dijelom Hrvatske smatrao se današnji zapadni dio Bosne, čak i nakon osmanlijskih osvajanja potkraj 16. st. Hrvatska državno-pravna tradicija na tom prostoru redovito se u Europi kartografski registrirala pod imenom Turske Hrvatske (FARIČIĆ, 2006.).

Tehnološka revolucija u izdavaštvu te reformacijska i reformna vjerska strujanja Europi pridonijeli su da se knjige tiskaju na narodnom jeziku kako bi krug njihovih čitatelja bio što širi. To su prihvatili i katolici, osobito isusovački red koji je u znanstvenom i kulturnom pogledu predvodio katoličku obnovu, odnosno reformu unutar Crkve. U tom kontekstu od primarne je važnosti bilo normirati narodni jezik, odnosno kodificirati jezik putem priređivanja i objavljivanja rječnika, gramatika i pravopisa. U okviru sveobuhvatnoga katoličkog plana obnove, programatski zasnovanog na Tridentskom saboru (1545. – 1563.), započeo je proces normiranja hrvatskog jezika i to upravo u Rimu. Rim je postao inicijalna jezgra prvoga normiranja hrvatskoga jezičnog standarda iz dva razloga. Naime Rim je kao središte katoličanstva, a osobito u vrijeme osmanlijskih osvajanja velikog dijela hrvatskoga nacionalnog teritorija (Bosna, veliki dijelovi Dalmacije, Like, Slavonije i dr.), postao utočištem značajnom broju hrvatskih intelektualaca koji su zajedno s kulturnim djelatnicima u domovini krenuli u proces objedinjavanja hrvatskih narječja u jedinstveni književni jezik. Istodobno Katolička crkva je težila normiranju jezika koji bi se mogao koristiti u vjerskim i drugim pitanjima kod većine slavenskih naroda. U tom kontekstu treba promatrati i činjenicu da je papa Klement VIII. (1592. – 1605.), na temelju provedenog upitnika o najraširenijem slavenskom dijalektu, na Rimskom kolegiju osnovao katedru, tj.

who were the bearers of collective identification, had a powerful influence on creating awareness of belonging to a common political space. Thus, despite the fact that Ottoman and Venetian conquests led to the political disintegration and social differentiation of the mediaeval Kingdom of Croatia, awareness of Croatian ethnic affiliation was maintained. Ethnic identification was retained through its core, which during the early Middle Ages had a basis in a common origin (primordial code), which was later built up by customs, traditions and institutions (Croatian rulers and prominent magnates such as the princes of Krk – later Frankopans, the princes of Bribir – later the Zrinski lineage, and others) and was stretched through time regardless of losses in certain attained components of ethnic identification. Although the singular Croatian kingdom within the joint Hungarian-Croatian state was in a formal sense administratively divided into a Croatian-Dalmatian and a Slavonian part, gradually these parts were united through the role of the ban (viceroy), and from 1533 likewise by a common national institution – the Sabor (Parliament). From then on the name of the kingdom would refer to three Croatian lands: Dalmatia, Croatia and Slavonia (which during the 19th century would go under the common term Triune Kingdom; JAREB, 2010), even though the largest part of Dalmatia was under Venetian rule, and most of Slavonia was under Ottoman Turkish. The Triune Kingdom did not include the territory of mediaeval Bosnia, because the later had been under Ottoman rule since the second part of the 15th century. Yet at the same time, the western part of present-day Bosnia was considered a section of Croatia, even after the Ottoman conquests at the end of 16th century. The Croatian state-constitutional tradition in this area was regularly registered cartographically in Europe by the use of the name Turkish Croatia (FARIČIĆ, 2006.).

The technological revolution in publishing, as well as Reformation and religious reform trends in Europe contributed to the printing of books in vernacular languages, so that the circles of their readers would be as broad as possible. Catholics also accepted this, especially the Jesuit Order, which in scientific and cultural matters led the Catholic renewal, or reform within the Church. In this context, the standardisation of vernacular languages was of primary importance, i.e. codifying languages by preparing and publishing dictionaries, grammars and orthographies. In the framework of the all-inclusive Catholic renewal plan, the programme which had been established during the Council of Trent (1545–1563), the process of establishing norms

Akademiju ilirskog jezika (1599). Naime još od 14. stoljeća u učenim krugovima u gotovo cijeloj Europi vladalo je uvjerenje da Slaveni govore istim jezikom, odnosno da među slavenskim narodima postoje samo dijalektalne razlike pa je stoga bilo dovoljno izabrati najopćenitiji, najrazvijeniji i najljepši slavenski "dijalekt" na kojem bi se za sve slavenske narode tiskale crkvene knjige (KRASIĆ, 2009.). Prema spomenutom papinu upitniku odnosno istraživanju, hrvatski jezik (*lingua croatica*) nazvan i *ilirski jezik*, bio je najopćenitiji, najrazvijeniji i najljepši, a k tome i najrašireniji u područjima pod Osmanlijama. Smatran je korijenom ostalim slavenskim jezicima i njime su govorili učeni ljudi. Osnivanjem akademije ilirski/hrvatski jezik počeo se prvi put stručno poučavati te se potom dekretom pape Urbana VIII. 1623. godine proširio i na druga europska sveučilišta. Uz ostale jezike, hrvatski jezik se predavao na uglednim sveučilištima kao što su Bologna, Padova, Beč, Ingolstadt, Pariz, Toulouse, Valencija, Leuven, Salamanca, Köln i Alcalà de Henares (KRASIĆ, 2009.).

Većina Hrvata u Rimu bila je učlanjena u Bratovštinu ili Zavod sv. Jeronima (*Confraternitas* ili *Congregatio S. Hieronymi Slavorum seu Illyricorum*) pri istoimenoj crkvi. Kao što je vidljivo iz imena, Zavod je prerastao u institucionalno središte reformokatoličkog ilirizma, odakle se osnaživala antiosmanska mobilizatorska uloga poistovjećivanjem područja "Ilirika ili Slavonije" s hrvatskim prostorom kasnije Trojednice te Istre i Bosne i Hercegovine (BLAŽEVIĆ, 2008.; ČOSIĆ, 2011.). Pravo na boravak u Zavodu imali su hodočasnici iz Dalmacije, uže Hrvatske, Slavonije, Bosne i Hercegovine što je bilo i istaknuto u grbu ustanove. No 1651. godine došlo je do spora oko tumačenja što se podrazumijeva pod *provincia nationis Illyricae*, tj. imaju li prava na članstvo i privilegije u Kaptolu i Bratovštini sv. Jeronima stanovnici iz Kranjske i Albanije. Nakon pet godina pravnoga postupka crkveni sud, Sv. Rota, presudila je da su ilirske pokrajine Dalmacija, Hrvatska, Slavonija i Bosna, a da su Koruška, Štajerska i Kranjska njemačke pokrajine. Nakon presude odlučeno je da se izradi karta ilirskih zemalja kao konačan dokument odluke Sv. Rote (KRASIĆ, 2009.). Kartografski prikaz Ilirika priredio je P. A. Buffalini na temelju građe koju mu je dostavio Ivan Lučić (a možda i Stjepan Gradić te neki drugi hrvatski članovi Zavoda sv. Jeronima u Rimu, koji su djelovali u duhu ilirskoga, tj. hrvatskoga zajedništva). Takav

for the Croatian language began, precisely, in Rome. Rome, for two reasons, became the initial centre in which norms for the Croatian language standard were set. Namely, as the centre of Catholicism, and, particularly during the Ottoman conquests, of a large part of the Croatian national territory (Bosnia, large parts of Dalmatia, Lika, Slavonia, etc.), Rome had become a place of refuge for a substantial number of Croatian intellectuals, who together with cultural workers in the homeland started the practice of merging Croatian dialects into a singular literary language. At the same time, the Catholic Church aspired to standardise the language, so that it could serve in religious and other issues among most Slavic peoples. We should appraise in this context the fact that pope Clement VIII (1592–1605), based on a survey made concerning the most prevalent Slavic dialect, established a teaching department, i.e. the *Academy of the Illyrian language* (1599), at the Collegium Romanum. To be exact, ever since the 14th century in practically all of Europe's learned circles there had been a prevailing conviction that Slavs speak the same language, or else, that among Slavic peoples only dialectal differences exist, and therefore that it would be sufficient to choose the most general, most developed and most beautiful Slavic "dialect", in which Church books for all Slavic peoples could be printed (KRASIĆ, 2009). According to the said pope's survey or research work, the Croatian language (*lingua croatica*), also called *Illyrian*, was the most general, most developed and most beautiful, and also the most extensive in areas under the Ottomans. It was considered the root of all other Slavic languages and was spoken by learned people. With the establishment of the academy, the Illyrian/Croatian language began for the first time to be professionally studied and later, after a decree issued by Pope Urban VIII in 1623, spread likewise to other European universities. Along with other languages, Croatian was taught at reputed universities, such as Bologna, Padua, Vienna, Ingolstadt, Paris, Toulouse, Valences, Leuven, Salamanca, Cologne and Alcalá de Henares (KRASIĆ, 2009).

Most Croats in Rome were members of the Confraternity or Congregation of St. Jerome (*Confraternitas / Congregatio S. Hieronymi Slavorum seu Illyricorum*) at its eponymous church. As is apparent from its name, the Congregation developed into an institutional centre of Reformed-Catholic Illyrianism, which strengthened its anti-Ottoman mobilising role by identifying the area of "Illyria or Slavonia" with the Croatian lands of the later Triune Kingdom, and with Istria and Bosnia and Herzegovina (BLAŽEVIĆ, 2008; ČOSIĆ,

kartografski prikaz bio je, uz ostalo, odraz težnji za integracijom hrvatskih regija u zajednicu *ilirskih zemalja* tj. hrvatskih zemalja (MARKOVIĆ, 1993.). Na karti su prikazana područja kojima se govorilo *ilirskim*, tj. hrvatskim jezikom. Premda su Lučić i Gradić oblikovali ideologijsku platformu na temelju kritičke valorizacije humanističke tradicije te su uvažavali recentne povijesne, političke i etničke promjene, inzistirali su na promletačkoj opciji rješavanja "turskog pitanja". Naime zbog tadašnjega slabljenja Habsburgovaca (i njihove preokupacije sukobima s Francuskom), uz Rimsku kuriju jedino je Venecija predstavljala ozbiljno antiosmansko uporište (BLAŽEVIĆ, 2008.; KRASIĆ, 2009.).

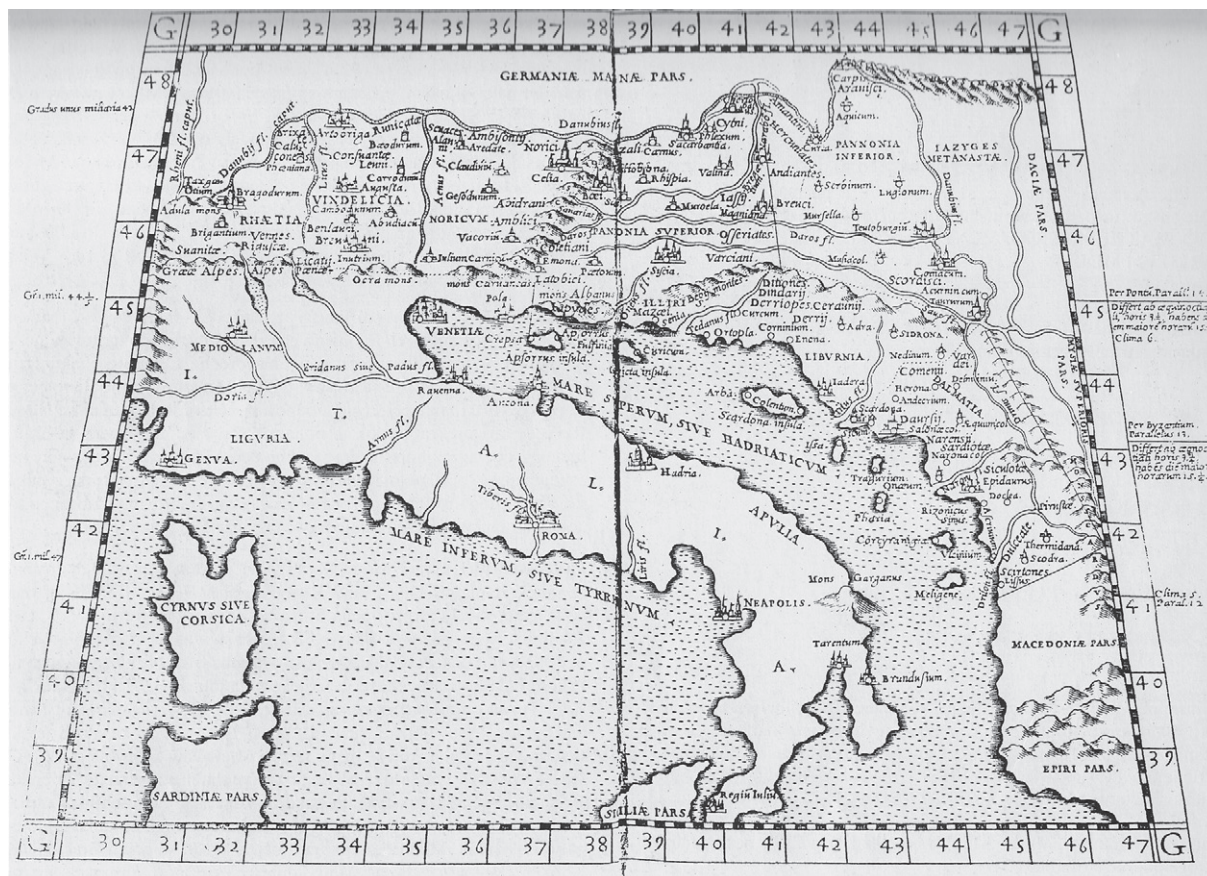
Prikazi Hrvatske na kartama 16. i 17. stoljeća

S obzirom na političku fragmentiranost Hrvatske te pripadnost pojedinih hrvatskih regija različitim europskim kulturnim arealima, posve je razumljivo da Hrvatska na kartama europskih autora nije prikazivana cjelovito. Iznimku čine renesansna izdanja Ptolemejeve *Pete karte Europe* na kojima je prikazano područje današnje Hrvatske, ali u odnosu na geografske spoznaje o tom prostoru na prijelazu iz 1. u 2. st. Pojedini su priređivači Ptolemejeve *Geografije* objavljivali bitemporalne parove karata, jednu s prikazom antičkih i drugu s prikazom renesansnih geografskih sadržaja. Primjerice, Giuseppe Moleti je u djelu *Geographia Cl. Ptolamaei Alexandrini...* u Veneciji 1562. objavio, uz ostalo, Ptolemejevu kartu *Evropae Tabula V.* (Sl. 1.) i kartu *Tavola Nvova di Schiavonia* (Sl. 2.) (Državni arhiv Zadar, Knjižnica, sign. IV. B. 63.). Slično Gastaldijevoj karti *Dalmacia Nova Tabula* iz 1548. (Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zbirka zemljopisnih karata i atlasa, sign. S-JZ-XVI-31), na toj je Moletijevoj karti prikazan gotovo cijeli prostor Hrvatske. Izostavljen je međutim, prikaz krajnjega sjeverozapadnog dijela Hrvatske. Naime na Gastaldijevoj karti geografski sadržaj je komprimiran i izobličen (na karti Sava izvire iz Gorskog kotara) pa nedostaje prikaz Zagreba, Hrvatskoga zagorja i Međimurja, dok je na Moletijevoj karti u tom pogledu sadržaj samo djelomično korigiran na način da je tok Save produljen do slovenskih Alpa.

2011). Pilgrims from Dalmatia, from Croatia proper, Slavonia, Bosnia and Herzegovina, had the right to reside in the Congregation, which was also emphasized in the coat of arms of the institution. However, in 1651 a dispute broke out regarding the interpretation of what was implied by the term *provincia nationis Illyricae*, or specifically as to whether or not the inhabitants of Carniola and Albania also have rights to membership and privileges in the Capitol and Congregation of St. Jerome. After five years of legal proceedings, the Church Tribunal of the Sacred Roman Rota passed judgement that the Illyrian provinces were Dalmatia, Croatia, Slavonia and Bosnia, whereas Carinthia, Styria and Carniola were German provinces. After this judgement it was decided that a map of the Illyrian lands was to be made, as a final document concerning the decision of the Sacred Rota (KRASIĆ, 2009). The cartographic representation of Illyria was prepared by P. A. Buffalini, based on material submitted to him by Ivan Lučić (and maybe also by Stjepan Gradić and some other Croatian members of the Congregation of St. Jerome in Rome, who acted in the spirit of Illyrianism, i.e. of Croatian community). Such a cartographic depiction was, inter alia, a reflection of aspirations towards integrating Croatian regions into a community of *Illyrian lands*, i.e. Croatian lands (MARKOVIĆ, 1993). Areas in which the *Illyrian*, i.e. Croatian language was spoken, were shown on the map. Although Lučić and Gradić shaped an ideological platform based on a critical appraisal of the humanist tradition, and took into consideration recent historical, political and ethnic changes, they insisted on a pro-Venetian option for resolving the "Turkish question". Namely, due to the weakening of the Habsburgs at that time (and their preoccupation with conflicts with France), only Venice and the Roman curia represented a serious anti-Ottoman stronghold (BLAŽEVIĆ, 2008; KRASIĆ, 2009).

Images of Croatia on Maps in the 16th and 17th Century

In view of Croatia's political fragmentation and the attachment of individual Croatian regions to different European cultural areas, it is entirely understandable why Croatia was not shown in its entirety on maps made by European authors. An exception was the Renaissance edition of Ptolemy's *Fifth Map of Europe*, on which the territory of present-day Croatia was shown, yet in regard to geographic knowledge about this area from time

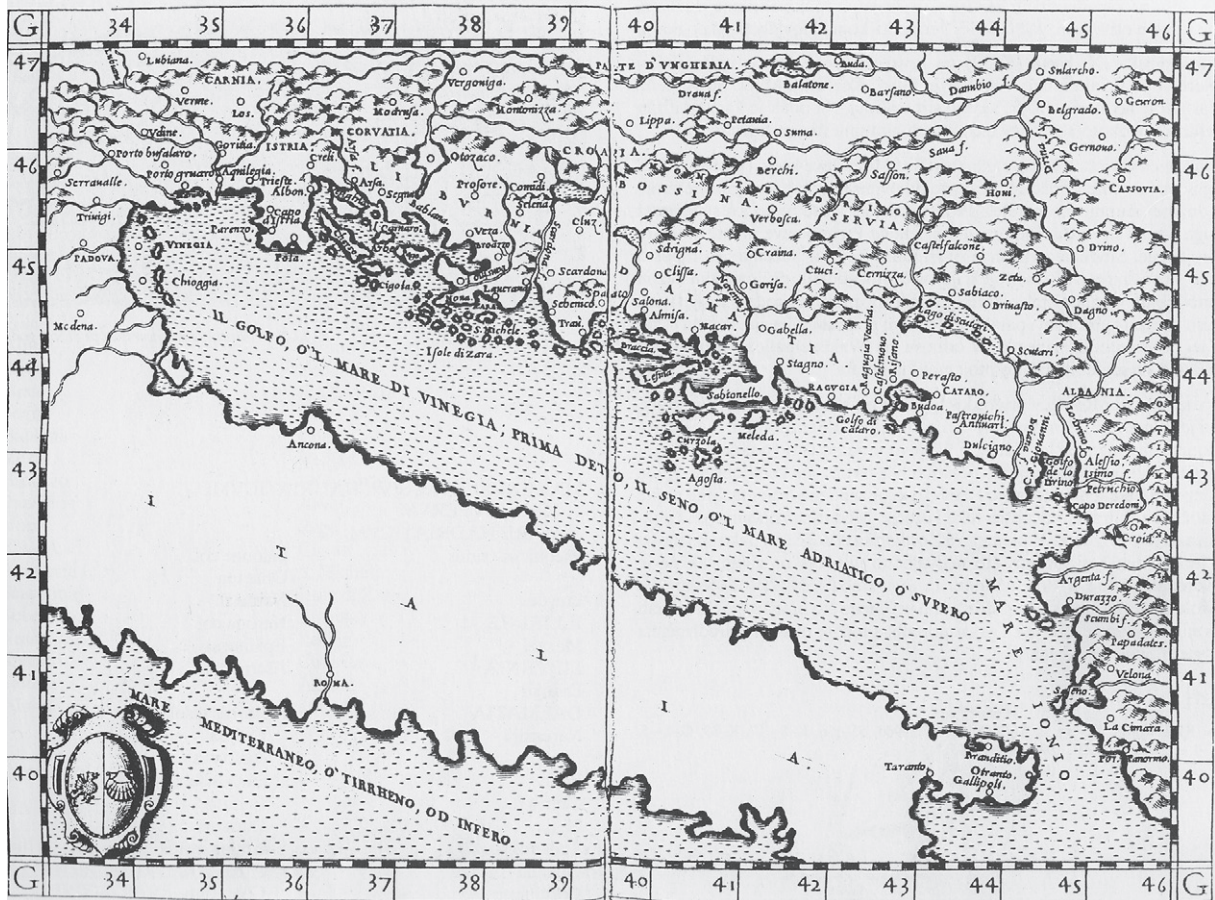

Slika 1. Moletijevno izdanje Ptolemejeve Pete karte Europe iz 2. st., 1562. (Državni arhiv u Zadru, Knjižnica, sign. IV. B. 63)

Figure 1 Moleti's edition of Ptolemy's *Fifth Map of Europe* from the 2nd century, 1562 (National Archives in Zadar, Library, sign. IV. B. 63)

Uz spomenute Ptolemejeve i ptolemejske "nove" karte, početkom novoga vijeka prostor Hrvatske prikazivan je cjelovito samo na korografskim kartama sitnoga mjerila na kojima je prikazivano područje Ugarske, odnosno zemalja okupljenih pod vladavinom ugarskih kraljeva, te na kartama Europe. Detaljniji prikazi Hrvatske nisu bili cjeloviti nego su pojedine hrvatske regije kartografirane zasebno, uglavnom prema pripadnosti arealu političkoga, ekonomskoga i kulturnoga utjecaja unutar kojega su djelovali pojedini europski i hrvatski kartografi.

between the 1st and 2nd century. Certain editors of Ptolemy's *Geography* published bitemporal pairs of maps, one with a depiction from the Antique and another showing geographical contents from the time of the Renaissance. For example, Giuseppe Moleti, in his work *Geographia Cl. Ptolamaei Alexandrini...*, published in Venice in 1562, along with other material included Ptolemy's map *Evropae Tabula V*, as well as the map *Tavola Nuova di Schiavonia* (National Archives in Zadar, Library, sign. IV. B. 63.). In a manner similar to Gastaldi's map *Dalmacia Nova Tabula* from 1548 (National and University Library in Zagreb, Collection of geographic maps and atlases, sign. S-JZ-XVI-31), this map made by Moleti depicted practically the entire area of Croatia. The edge of North-West Croatia was, however, left out. To be exact, on Gastaldi's map the geographic contents were compressed and deformed (on this map the

Slika 2. Moletijev kartografski prikaz najvećeg dijela Hrvatske na Tavola Nuova di Schiavonia, 1562. (Državni arhiv u Zadru, Knjižnica, sign. IV. B. 63)

Figure 2 Moleti's cartographic depiction of the largest part of Croatia in *Tavola Nuova di Schiavonia*, 1562 (National Archives in Zadar, Library, sign. IV. B. 63)

Hrvatski primorski prostor bio je unutar mletačke sfere jer je imao funkciju pomorsko-prometne osovine koja je Veneciju povezivala s istočnim Sredozemljem (BRAUDEL, 1997.). Taj je dio Hrvatske stoga bio redovito prikazivan na portulanskim i geografskim kartama Jadrana i susjednih regija koje su izrađivane u Veneciji i drugim talijanskim gradovima (KOZLIČIĆ, 1995.; LAGO, 1998.; SELVA, 2009.) pa je zapadnoeuropska akademska zajednica putem njih dolazila do relevantnih podataka o tom dijelu Europe. Među tim kartama svakako treba

Sava emerges from Gorski Kotar), and so there was no representation of Zagreb, Croatian Zagorje and Međimurje, whereas on Moleti's map the contents were in this respect only partially corrected, in such a way that the course of the Sava was extended to flow from the Slovenian Alps.

At the start of the modern period, except on the mentioned Ptolemaic and "new" Ptolemaic maps, the area of Croatia was shown in its entirety only on small-scale chorographic maps depicting Hungary, or lands grouped together under the rule of the Hungarian kings, or else on maps of Europe. More detailed depictions of Croatia were not complete and, instead, individual Croatian regions were mapped separately, mostly due to their incorporation in areas under whose political, economic and cultural influences certain European and Croatian cartographers worked.

izdvojiti djela Pietra Coppa (*Italia Illyricum Epirus Garetia et Mare Eagevm; Carta del Golfo Adrian; Istria*, 1525), Giacoma Gastaldija (*Vera descrizione di tutta la Vngheria...*, 1546), Francesca Camocija (*Novo disegno della Dalmatia et Crovatia*, 1563), Fernanda Bertelija (*Nova discriptione dela Dalmatia et Crovatia*, 1565) i Nicole Nellija (*Il vero et nuovo disegno della Dalmatia*, 1570) (prema reprodukcijama objavljenim kod: LAGO, 1998.). Hrvatski primorski prostor iscrpno je prikazan i na karti anonimnog autora koja se čuva u knjižnici biskupskoga sjemeništa u Padovi (UMEK, 2002.). Ta se karta datira na kraj 16., odnosno početak 17. st., a sadržajem joj je slična karta sjevernog dijela primorske Hrvatske nepoznatog autora koju je u prvoj polovici 17. st. tiskao Stefano Scolari (Državni arhiv u Zadru, Geografske i topografske karte Dalmacije, sign. 108). Uz te karte pojedini manji dijelovi hrvatske obale (značajnije luke i otoci) prikazivani su u izolarima Francesca Camocia (Sl. 3.), Simonea Pinargentija, Giuseppea Rosaccia i dr. (KOZLIČIĆ, 1995.).

Pojedine dijelove hrvatske obale tijekom 16. i 17. st. prikazivali su i hrvatski kartografi. Pri tome treba istaknuti kartografski prikaz zadarske i šibenske regije *Tuto el Contado di Zara e Sebenicho* koja se obično pripisuje Mateu Paganu koji ju je tiskao u Veneciji oko 1530. (PETRICIOLI, 1969.; FARIČIĆ, 2009.; MLINARIĆ, 2011.). S obzirom na iscrpan sadržaj, kartu je očito izradio netko tko je jako dobro poznao lokalna geografska obilježja. Zacijelo je nepoznati autor bio vezan uz Zadar ili Šibenik podrijetlom i/ili aktivnom službom. Tu kartu zadarske i šibenske regije uz odgovarajuće izmjene reproducirali su šibenski bakroresci i kartografi Natale Bonifacio (Božo Bonifačić?) i Martin Rota Kolunić (FARIČIĆ, 2009.). Njihove su pak karte u različitim djelima dalje reproducirali brojni europski kartografi od 70-ih godina 16. st. do sredine 17. st. Među tim kartografskim prikazima ističu se karta *La uera et fidele discriptione di tutto il Contado di Zara et Sebenico* Paola Forlanija (Venecija, 1570.; ROSSIT I DR., 2006.), karte *Zara et Contado citta principale della Dalmatia posta sul Mare Adriatico locho delli Ill.^{mi} S.^{ri} Venetiani al p(rese)nte molestata da Turchi i Sebenico et contado citta nella Dalmatia confinata con Zarra ali Ill.^{mi} S.^{ri} Ven.^{ti} al pnte da Turchi molesatdo* objavljene u izolarima *Isole famose, porti, fortezze, e terre marittime sottoposte alla Serenissima Signoria di Venetia...* Giovannija Francesca Camocija (Venecija, 1571; Nacionalna i

The Croatian littoral area was within the Venetian sphere of influence, since it had the function of a maritime-transport axis connecting Venice with the east Mediterranean (BRAUDEL, 1997). This part of the Croatia was, therefore, regularly shown on portolan charts and on geographic maps of the Adriatic and adjacent regions, made in Venice and other Italian towns (KOZLIČIĆ, 1995; LAGO, 1998; SELVA, 2009). And thus, from these maps, the western European academic community received relevant data on this part of Europe. Among these maps the ones that should definitely be singled out are the works of Pietro Coppo (*Italia Illyricum Epirus Garetia et Care Eagevm; Carta del Golfo Adrian; Istria*, 1525), Giacomo Gastaldi (*Vera descrizione di tutta la Vngheria...*, 1546), Francesco Camoci (*Novo disegno della Dalmatia et Crovatia*, 1563), Fernando Berteli (*Nova discriptione dela Dalmatia et Crovatia*, 1565) and Nicolo Nelli (*Il vero et nuovo disegno della Dalmatia*, 1570) (based on reproductions published in: LAGO, 1998). The Croatian littoral area was elaborately depicted also on a map by an anonymous author, kept in the library of the bishop's seminary in Padua (UMEK, 2002). This map dates to the end of the 16th or to the beginning of the 17th century. Its contents are similar to a map of the northern part of littoral Croatia made by an unknown author and published in the first half of the 17th century by Stefano Scolari (National Archives in Zadar, Geographic and topographic maps of Dalmatia, sign. 108). Besides on these maps, certain smaller segments of the Croatian coast (more significant ports and islands) were represented in various *isolarii* ("island books") by Francesco Camocio, Simone Pinargenti, Giuseppe Rosaccio and others (KOZLIČIĆ, 1995).

During the 16th and 17th centuries certain parts of the Croatian coast were depicted by Croatian cartographers as well. In this regard, one cartographic representation of the Zadar and Šibenik region should be emphasised: *Tuto el Contado di Zara e Sebenicho*, which is usually attributed to Mateo Pagano and was printed in Venice around 1530 (PETRICIOLI, 1969; FARIČIĆ, 2009; MLINARIĆ, 2011). In view of the map's highly detailed contents, it was obviously made by someone who was very well acquainted with the local geographical traits. The unknown author was surely tied to Zadar or Šibenik, either by origin and/or active service. Natale Bonifacio (= Božo Bonifačić?) and Martin Rota Kolunić, copperplate engravers and cartographers from Šibenik, reproduced this map of the Zadar and

Slika 3. Novo dissegno della Dalmatia et Crovattia Francesca Camocija, 1563. (Lago, 1998.)

Figure 3 *Novo dissegno della Dalmatia et Crovattia* by Francesco Camocio, 1563 (LAGO, 1998)

sveučilišna knjižnica u Zagrebu, Zbirka rukopisa i straih knjiga, sign. R-VI-8°-90) i *Isole che sono da Venetia nella Dalmatia e per tutto l'Archipelago fino a Constantinopoli* Simonea Pinargentija (Venecija, 1573.; KOZLIČIĆ, 1995.; LAGO, 1998.), karta *Zarae et Sebenici Descriptio* objavljena u atlasu *Theatrum Orbis Terrarum* Abrahama Orteliusa (Amsterdam, 1573.; Znanstvena knjižnica Zadar, sign. 15947 C-79), karta *Sara et Zebenic* Michalea Von Aitzinga (Köln, 1583.; KOZLIČIĆ, 1995.), karta *Il disenio d'Zara et Sebenico con svi casteli vicini* Stefana Scolarija (Venecija, 16. st.; ROSSIT I DR., 2006.), karta *Sara et Zebenic* koju je objavio Petrus Bertius u djelu *Tabularum geographicarum contractarum* (Amsterdam, 1606.), karta *Iadera, Sicum et Aenona vulgo Zara, Sibenico et Nona cum Insulis Adjacentibus in Parte Dalmatiae*

Šibenik region, with appropriate alterations (FARIČIĆ, 2009). Their maps were further reproduced in various works by numerous European cartographers from 1570's to the mid-17th century. Among these cartographic depictions, the following stand out in importance: 1) *La uera et fidele discriptione di tutto il Contado di Zara et Sebenico* by Paolo Forlani (VENICE, 1570; ROSSIT ET AL., 2006), 2) *Zara et Contado citta principale della Dalmatia posta sul Mare Adriatico locho delli Ill.^{mi} S.^{ri} Venetiani al p(re)nte molestata da Turchi* and *Sebenico et contado citta nella Dalmatia confinata con Zarra ali Ill.^{mi} S.^{ri} Ven.^{ti} al pnte da Turchi molestado*, published in the "island books" *Isole famose, porti, fortezze, e terre marittime sottoposte alla Serenissima Signoria di Venetia...* by Giovanni Francesco Comocio (Venice, 1571; National and University Library in Zagreb, Collection of manuscripts and antique books, sign. R-VI-8°-90) and *Isole che sono da Venetia nella Dalmatia e per tutto*

Slika 4. Sambucusova karta Ilirika, 1572. (Zbirka Novak, sign. ZN-Z-XVI-SAM-1572a)
 Figure 4 Sambucus' map of Illyria, 1572 (Novak Collection, sign. ZN-Z-XVI-SAM-1572a)

Boreali koju je Jan Jansson objavio u zbirci *Atlas Maritimus, Seatlas oder 'Wasserwelt* unutar atlasa *Atlas novus* (Amsterdam, 1650.) i karta *Tafel der Stätte und Herschaften Zara und Sebenico in Dalmatia gelegen, allwo die Venediger dem Türckhen unterschiedliche veste Örther abgenom(m)en in Jahr 1646. und 47* koju je objavio Matthaeus Merian 1647. u djelu *Theatri Europaei* (Frankfurt, 1647.; KOZLIČIĆ, 1995.; MLINARIĆ, 2011.).

l'Archipelago fino a Constantinopoli by Simone Pinargenti (VENICE, 1573; KOZLIČIĆ, 1995; LAGO, 1998); 3) *Zarae et Sebenici Descriptio*, published in the Abraham Oretelius' atlas *Theatrum Orbis Terrarum* (Amsterdam, 1573; Scientific Library in Zadar, sign. 15947 C-79); 4) *Sara et Zebenic* by Michael von Aitzing (Cologne, 1583; KOZLIČIĆ, 1995); 5) *Il disenio d'Zara et Sebenico con svi casteli vicini* by Stefano Scolari (Venice, 16th century; ROSSIT ET AL., 2006); 6) *Sara et Zebenic* published by Petrus Bertius in his *Tabularum geographicarum contractarum* (Amsterdam, 1606); 7) *Iadera, Sicum et Aenona vulgo Zara, Sibenico et Nona cum Insulis Adjacentibus in Parte Dalmatiae Boreali*, which Jan Jansson published in his collection *Atlas Maritimus, Seatlas oder 'Wasserwelt* within the *Atlas novus* (Amsterdam, 1650); and 8) *Tafel der Stätte und Herschaften Zara und Sebenico in Dalmatia gelegen, allwo*

Slika 5. Hirschvogelov prikaz Hrvatske na karti *Schlavoniae, Croatiae, Carniae, Istriae, Bosniae finitimarvmque regionvm nova descriptio*, 1570. (Zbirka Novak, sign. ZN-Z-XVI- HIR-1573a)

Figure 5 Hirschvogel's depiction of Croatia on the map *Schlavoniae, Croatiae, Carniae, Istriae, Bosniae finitimarvmque regionvm nova descriptio*, 1570 (Novak Collection, sign. ZN-Z-XVI-HIR-1573a)

Višestoljetne veze Hrvatske s Mađarskom rezultirale su kartografskim prikazima tih zemalja u djelima mađarskih kartografa. Pri tome treba istaknuti karte *Tabula Hungariae ad quatuor latera* koju je izradio mađarski kartograf Lazarus, a objavio Petar Apian 1528. (IRMÉDI-MOLNÁR, 1964.; HRENKÓ, 1974.; LOTZ, 1988.) te *Illyricum* (Sl. 4.) i *Vngariae loca praecipua emendata atque edita* koje je izradio János Zsámboky (Johannes Sambucus), a objavio Abraham Ortelius u atlasu *Theatrum Orbis Terrarum* 1572., odnosno 1579. (MARKOVIĆ, 1993.; KOZLIČIĆ, 1995.; TÖRÖK, 2007.). Za razliku od višestoljetnih veza Hrvatske s Mađarskom, osobito intenzivnih u području

die Venediger dem Türckhen unterschiedliche veste Örtther abgenom(m)en in Jahr 1646 und 47 published by Matthaenius (Matthäus) Merian in 1647, in the book *Theatri Europaei* (Frankfurt, 1647; KOZLIČIĆ, 1995; MLINARIĆ, 2011).

Ties between Croatia and Hungary, lasting several centuries, resulted in cartographic depictions of Croatian lands in the works of Hungarian cartographers. Here the following maps should be especially noted: *Tabula Hungariae ad quatuor latera*, made by the Hungarian cartographer Lazarus and published by Peter Apian in 1528 (IRMÉDI-MOLNÁR, 1964; HRENKÓ, 1974; LOTZ, 1988), and *Illyricum* and *Vngariae loca praecipua emendata atque edita*, made by János Zsámboky (Johannes Sambucus) and published by Abraham Ortelius in his atlas *Theatrum Orbis Terrarum* in 1572, or 1579 (MARKOVIĆ, 1993; KOZLIČIĆ,

Slavonije, formalne državno-pravne veze s Austrijom započele su tek od kraja 1526. i početka 1527. kada je, porazom mađarsko-hrvatske vojske od Osmanlija u bitki na Mohačkom polju te utrućem dinastije Jagelovića na mađarsko-hrvatskom prijestolju, Hrvatska kao kraljevina pridružena habsburškim krunskim zemljama. Dotada slabe gospodarske i kulturne veze Hrvatske i srednje Europe su intenzivirane, a s obzirom na aktualne vojne sukobe hrvatski prostor bio je od osobitoga interesa austrijskih geografa. Stoga su joj oni posvetili odgovarajuću pozornost, posebno Wolfgang Lazius i Augustin Hirschvogel. Lazius je pojedine dijelove Hrvatske prikazao na karti *Regni Hungariae descriptio vera* (1556.) i kartama *Ducatus Carniolae et Histriae una cum Marchia Windorum* i *Principat Goriciens: cum Karstio et Chaczeola Descriptio* koje je objavio u atlasu *Typi Chorographici Provinciae Austriae* 1561 (TÖRÖK, 2007.). Hirschvogel je Hrvatsku pregledno i deformirano prikazao na karti *Schlavoniae, Croatiae, Carniae, Istriae, Bosniae finitimarvmque regionvm nova descriptio* (Sl. 5.) koju je objavio A. Ortelius u svom atlasu 1570. (MARKOVIĆ, 1993.). Uz te karte, dio Hrvatske je prikazan 1545. i na karti *Sclauonia oder Windisch Marck, Bossen, Cravaten et c.* njemačkog kartografa Sebastiana Münstera (KOZLIČIĆ, 1995.).

Spomenute Coppove, Gastaldijeve, Laziusove, Hirschvogelove i Sambucusove karte objavio je Abraham Ortelius u prvom izdanju atlasa *Theatrum Orbis Terrarum* (1570.), a zatim i u dodacima (*Additamenta*) objavljenim u kasnijim izdanjima istoga atlasa. Tako je Ortelius objedinio kartografske prikaze Hrvatske i susjednih zemalja različitih autora. Te su karte ujedno postale dostupne široj europskoj kartografskoj zajednici pa su ih pojedini kartografi imali priliku koristiti pri izradi svojih karata. Među njima posebno je važan Gerard Mercator. On je, za razliku od Orteliusa koji u svojem atlasu karte različitih europskih regija i država izrađene od različitih autora sadržajno nije pokušao integrirati, učinio iskorak izrađujući kartografske sinteze. Mercator je prikazao prostor Hrvatske na nekoliko karata koje su priređene 80-ih godina 16. st. i koje su zatim objedinjene u djelu *Atlas sive Cosmographicae Meditationes de Fabrica Mundi et Fabricati Figura* (1595.). Preciznije, te su karte najvećim dijelom objedinjene u tematskoj cjelini *Italiae, Sclavoniae, et Graeciae tabule geographicae* (priređenoj 1589.) u kojoj se nalaze karte *Forum Iulivm, Karstia, Carniola, Histria, et Winorum Marchia* s prikazom Istre i dijelom kvarnersko-goranskog prostora,

1995; TÖRÖK, 2007). Unlike the centuries-old ties between Croatia and Hungary, which were especially intense in the area of Slavonia, formal state-constitutional links with Austria began only from the end of 1526 (beginning of 1527), when, after the defeat of the Hungarian-Croatian Army by the Ottomans in the battle of Mohács and the expiration of the Jagiellon dynasty from the Hungarian-Croatia throne, Croatia as a kingdom entered into association with the Habsburg crown-lands. The previously weak economic and cultural links between Croatia and Central Europe intensified and, in view of the existing military conflicts, Croatian territory came to be of special interest to Austrian geographers. They therefore directed pertinent attention to this area, especially Wolfgang Lazius and Augustin Hirschvogel. Lazius depicted certain parts of Croatia in his cartographic work *Regni Hungariae descriptio Veras* (1556), and on two maps: *Ducatus Carniolae et Histriae una cum Marchia Windorum* and *Principat Goriciens: cum Karstio et Chaczeola Descriptio*, which were published in the atlas *Typi Chorographici Provinciae Austriae* in 1561 (TÖRÖK, 2007). Hirschvogel depicted Croatia in overview and deformed in his map *Schlavoniae, Croatiae, Carniae, Istriae, Bosniae finitimarvmque regionvm nova descriptio*, which was published by A. Ortelius in his atlas in 1570 (MARKOVIĆ, 1993). Besides these representations, a part of Croatia was depicted in 1545 also on the map *Sclauonia oder Windisch Marck, Bossen, Cravaten et c.* by the German cartographer Sebastian Münster (KOZLIČIĆ, 1995).

The above-noted maps by Coppo, Gastaldi, Lazius, Hirschvogel and Sambucus were published by Abraham Ortelius in the first edition of his atlas *Theatrum Orbis Terrarum* (1570), and later also in supplements (*Additamenta*), printed in later editions of the same atlas. Thus Ortelius integrated cartographic depictions of Croatia and adjacent countries made by various authors. These maps also become available to the wider European cartographic community, and hence individual cartographers had the opportunity to use them in the preparation of their own maps. Among such cartographers, Gerardus Mercator was especially significant. Unlike Ortelius, who in his atlas did not try to integrate the contents of maps of different European regions and lands created by various authors, Mercator made a step forward by producing a cartographic synthesis. Mercator depicted the area of Croatia on several maps, prepared in the 1580's, which were later

Slika 6. Mercatorova karta Slavonia, Croatia, Bosnia cum Dalmatiae Parte, 1589. (Državni arhiv u Zadru, Knjižnica, sign. II. a. 4)

Figure 6 Mercator's map *Slavonia, Croatia, Bosnia cum Dalmatiae Parte*, 1589 (National Archives in Zadar, Library, sign. II. a. 4)

zatim *Slavonia, Croatia, Bosnia cum Dalmatiae Parte* s prikazom velikog dijela Hrvatske (Sl. 6.), te *Graecia, continent praecipus regiones, Albaniam, Macedoniam, Epirum, Achaiam et Moream* i *Macedonia Epirus et Achaia* s prikazima krajnjega hrvatskog juga, tj. prostora Dubrovačke Republike i Boke kotorske (FARIČIĆ I DR., 2012.). Mercator je sjeverne dijelove Hrvatske detaljno prikazao na karti *Hungaria* koja se nalazi u tematskoj cjelini *Germaniae tabulae geographicae* (priredenoj 1585.). Hrvatska je prikazana i na Mercatorovim kartama pojedinih europskih regija kao i cijele Europe. Premda su Mercatorove karte s prikazima Hrvatske rezultat kompilacije više kartografskih

incorporated into his *Atlas sive Cosmographicae Meditationes de Fabrica Mundi et Fabricati Figure* (1595). More exactly, these maps were mainly integrated into the thematic grouping *Italiae, Slavoniae, et Graeciae tabulae geographicae* (prepared in 1589), which included the maps: *Forum Iulium, Karstia, Carniola, Histria, et Winorum Marchia*, with a representation of Istria and a part of the Kvarner-Gorski Kotar area; *Slavonia, Croatia, Bosnia cum Dalmatiae Parte*, with a depiction of a large portion of Croatia; and also *Graecia, continent praecipus regiones, Albaniam, Macedoniam, Epirum, Achaiam et Moream* and *Macedonia Epirus et Achaia*, with illustrations of the southernmost part of Croatia, i.e. the territory of the Republic of Dubrovnik and the Bay of Kotor (FARIČIĆ ET AL., 2012). Mercator depicted in detail the northern parts of Croatia on

Slika 7. Duvalov prikaz Hrvatske na karti kršćansko-osmanlijskog ratišta, 1663. (Zbirka Novak, sign. ZN-Z-XVII-DUV-1663)

Figure 7 Duval's depiction of Croatia in his map of the Christian-Ottoman war zone, 1663 (Novak Collection, sign. ZN-Z-XVII-DUV-1663)

izvora, uz neznatne originalne dodatke, s obzirom na kvalitetu njegova ukupnog kartografskog opusa i osobni utjecaj na tadašnju europsku akademsku zajednicu (HALL, CARSON BREVOORT, 1878.; BAGROW, SKELTON, 1985.; KARROW, 1993.; CRANE, 2002.) drugi su europski kartografi, odnosno izdavači karata, potkraj 16. i tijekom 17. st. objavljivali brojne inačice spomenutih Mercatorovih karata s prikazima hrvatskih povijesnih regija. Među takvim mercatorovskim kartama treba istaknuti one koje su objavljene

his map *Hungaria*, within the thematic grouping *Germaniae tabulae geographicae* (prepared in 1585). Croatia is also shown on Mercator's maps of individual European regions and of Europe in its entirety. Although Mercator's maps with representations of Croatia were the result of compiling a number of cartographic sources, with minor original add-ons, due to the quality of his entire cartographic opus and his personal influence on the European academic community of the time (HALL, CARSON BREVOORT, 1878; BAGROW, SKELTON, 1985; KARROW, 1993; CRANE, 2002), other European cartographers, or map publishers, from the end of 16th and during the 17th century published numerous versions of these maps by Mercator, which depicted Croatian historical

u atlasima Jodocusa Hondiusa, Henricusa Hondiusa, Jana Janssona i Willema Janszona Blaeua (BAGROW, SKELTON, 1985.; MARKOVIĆ, 1993.; KOZLIČIĆ, 1995.; SLUKAN ALTIĆ, 2003.). U odnosu na različite inačice Mercatorovih karata objavljene u djelima spomenutih nizozemskih kartografa i izdavača, geografskim se sadržajem razlikuje prikaz Hrvatske na karti *Nova exactis simaqqe desrptio Danubii* koju je izradio Christian Sgrooten, a objavio Cornelis De Jode u svojem atlasu *Speculum Orbis Terrae* 1593. (LAGO, 1998.).

Mercatorov utjecaj očit je, međutim, na kartama francuskih geografa, ponajprije Pierrea Duvala i Nicolasa Sansona. Godine 1663. P. Duval objavio je kartu razgraničenja među kršćanskim i turskim posjedima u srednjoj i jugistočnoj Europi *Les Confins des Chrestiens et des Turc en Terre Ferme. C'est dire. La Hongrie, L'Esclavonie, La Croatie et La Dalmatie* (PANDŽIĆ, 1992.; MARKOVIĆ, 1993.) s prikazom Hrvatske bez Istre i dijela kvarnersko-goranskog prostora (Sl. 7.). Nicolas Sanson prikazao je dio Hrvatske 1664. na karti *Coste de Dalmacie ou sont remarques les Places qui appartiennent a la Republ(i)que de Venise, a la Republ(i)que de Raguse, et au Grand Seign(e)r des Turqs tirée de divers Autheurs* (Državni arhiv u Zadru, Geografske i topografske karte Dalmacije, sign. 23) te na karti *Partie Meridionalle Du R.(oyau)me De Hongrie* (PANDŽIĆ, 1992.). To su ujedno i posljednje geografske karte s prikazima pojedinih dijelova Hrvatske koje su u okviru Mercatorove tradicije objavljene do prve integralne karte hrvatskih zemalja.

Lučićev doprinos izradi prve integralne karte Hrvatske

Ivan Lučić objavio je brojna povijesna i povijesno-geografska djela u kojima je objavio i više karata. Njegova su znanstvena i kartografska ostvarenja rezultat višegodišnjih arhivskih i terenskih istraživanja pri čemu mu je značajno pomogla okolnost da je od 1654. bio član Zavoda sv. Jeronima (*Congregatio sancti Hieronymi Illyricorum seu Sclauorum de Urbe*) u kojem je imao priliku surađivati s brojnim istaknutim hrvatskim intelektualcima te crpiti bogate crkvene izvore povijesnih i prostornih podataka o tadašnjim hrvatskim povijesnim regijama. U toj je ustanovi bio i član uprave, odnosno zamjenik predsjednika (1662.) i predsjednik (1663.), a u crkvi Zavoda je i pokopan (LAPAINÉ, KLJAJIĆ, 2005.).

regions. Among such examples of Mercatorian maps we should single out the ones that Jodocus Hondius, Henricus Hondius, Jan Jansson and Willem Janszoon Blaeu published in their atlases (BAGROW, SKELTON, 1985; MARKOVIĆ, 1993; KOZLIČIĆ, 1995; SLUKAN ALTIĆ, 2003). In comparison with various versions of Mercator's maps published in the works of these noted Dutch cartographers and publishers, the depiction of Croatia on the map *Nova exactissimaqqe descriptio Danubii*, made by Christian Sgrooten and published by Cornelis De Jode in his atlas *Speculum Orbis Terrae* in 1593, differs in its geographic contents (LAGO, 1998).

Mercator's influence is obvious, however, on maps produced by French geographers, first of all on those by Pierre Duval and Nicolas Sanson. In 1663 P. Duval published a map of the borders between Christian and Turkish territories in Central and South-East Europe. This work, *Les Confins des Chrestiens et des Turc en Terre Ferme. C'est dire. La Hongrie, L' Esclavonie, La Croatie et La Dalmatie* (PANDŽIĆ, 1992; MARKOVIĆ, 1993), depicted Croatia without Istria and without a part of the Kvarner-Gorski Kotar region. Nicolas Sanson showed parts of Croatia in 1664 on two maps: *Coste de Dalmatia ou sont remarques les Places qui appartiennent a la Republ(i)que de Venise, a la Republ(i)que de Raguse, et au Grand Seign(e)r des Turqs tirée de divers Autheurs* (National Archives in Zadar, Geographic and topographic maps of Dalmatia, sign. 23), and *Partie Meridionalle Du R.(oyau) me De Hongrie* (PANDŽIĆ, 1992). These were also the last geographic maps with representations of individual parts of Croatia that were published within the Mercatorian tradition, prior to the first integral map of the Croatian lands.

Lučić's Contribution to the Preparation of the First Integral Map of Croatia

Ivan Lučić published numerous historical and historical-geographic works, in which he also published a number of maps. His scientific and cartographic achievements were the result of many years of archival and field research, during which he was greatly aided by being a member, from 1654, of the Congregation of St. Jerome (*Congregatio sancti Hieronymi Illyricorum seu Sclauorum de Urbe*), in which he had the opportunity to collaborate with many eminent Croatian intellectuals and to study rich Church archives containing historical

S nakanom da dokaže kako Venecija zadržava naslov kraljevstva time što u svojem sastavu posjeduje "regnum" Dalmaciju, započeo je sustavno prikupljati izvornu građu o prošlosti Dalmacije. Kao rezultat toga nastojanja, godine 1662. dovršio je djelo *De Regno Dalmatiae et Croatiae libri sex* (O kraljevstvu Dalmacije i Hrvatske u šest knjiga), koje se smatra prvim znanstvenim kritičkim radom hrvatske historiografije. Prvo izdanje te knjige objavljeno je 1666. u Amsterdamu, a iduća izdanja tiskana su 1667. i 1668. U prvom izdanju objavljeno je pet povijesno-geografskih karata Ilirika: *Tabula prima ILLYRICUM ET LIBURNIA*, *Tab. Secunda REGNUM ILLYRICUM et ILLYRICUM a Romanis additum*, *Tabula tertia ILLYRICUM MONARCHIAE ROMANAE*, *Tabula quarta DALMATIA post Imperii declinationem in CROATIAM SERVIAM et DALMATIAM IPSAM Distincta* i *Tabula quinta CROATIA MARITIMA, DALMATIAE PARS et PARS SERVIAE*. Tek je treće izdanje (1668.) tiskano u obliku kakav je Lučić prvotno zamislio, s genealoškim tablicama i s važnom kartografskom dopunom – kartom *Illyricum hodiernum* (današnji Ilirik, tj. Hrvatska).¹ Tih šest karata mogu se smatrati prvim hrvatskim atlasom (LAPAINÉ, KLJAJIĆ, 2005.). U prilogu *Rerum Dalmaticarum scriptores* objavio je i zbirku narativnih dokumenata.

Drugo Lučićevo sveobuhvatno djelo jesu *Memorie istoriche di Tragurio ora detto Trau* (Povijesna svjedočanstva o Trogiru) koje je objavljeno 1673. To je povijest Trogira kao i prikaz zbivanja u susjednim gradovima, a nerijetko i cijeloj Dalmaciji. Tekst je popraćen kartama *Territorii di Trau e Spalato* i *Trau*, te s nekoliko isječaka *Tabulae Peutingerianae*. Dio teksta iz spomenutog djela objavljen je ponovno 1674. pod naslovom *Historia di Dalmatia Et in particolare delle Citta di Trau, Spalatro e Sebenico*. Godine 1673. objavio je i zbirku epigrafskih spomenika *Inscriptiones Dalmaticae*. Potkraj života za tisak je priredio djelo *Statuta et reformationes civitatis Tragurii* (Statut grada Trogira), koje je zbog mletačke zabrane tiskanja objavljeno tek 1708. godine.

Lučić je, dakle, svoje povijesno-geografske sinteze dopunjavao odgovarajućim kartama.

¹ Izdanje Lučićeva djela na hrvatskom jeziku pod naslovom *O kraljevstvu Dalmacije i Hrvatske (Ioannis Lucii, De Regno Dalmatiae et Croatiae)* prevela je i uredila B. Kuntić-Makvić 1986.

and territorial data on the Croatian historical regions of the time. He was also a member of this institution's administration, i.e. its vice-president (1662) and president (1663), and was interred in the Congregation's church (LAPAINÉ, KLJAJIĆ, 2005).

With the intent to prove that Venice retains the title of kingdom since the "regnum" of Dalmatia is part of its state composition, Lučić began to systematically collect source material on Dalmatia's past. As a result of this effort, in 1662 he completed his work *De Regno Dalmatiae et Croatiae libri sex* ("On the kingdom of Dalmatia and the Croatia, in six books"), which is considered the first work with a critical scientific approach in Croatian historiography. The first edition of the book was published in 1666 in Amsterdam, and the next editions were printed in 1667 and in 1668. In the first edition, five historical-geographic maps of Illyria were published: *Tabula receive ILLYRICUM ET LIBURNIA*, *Tab. Secunda REGNUM ILLYRICUM et ILLYRICUM a Romanis additum*, *Tabula tertia ILLYRICUM MONARCHIAE ROMANAE*, *Tabula quarta DALMATIA post Imperii declinationem in CROATIAM SERVIAM et DALMATIAM IPSAM Distincta*, and *Tabula quinta CROATIA MARITIMA, DALMATIAE PARS et PARS SERVIAE*. The third edition (1668) was the only one that was printed in the form that Lučić had originally imagined, with genealogical tables and an important cartographic addition – the map *Illyricum hodiernum* ("Present-day Illyria", i.e. Croatia).¹ These six maps may be considered as representing the first Croatian atlas (LAPAINÉ, KLJAJIĆ, 2005). In the annex *Rerum Dalmaticarum scriptores*, Lučić published also a collection of narrative documents.

Lučić's second comprehensive work was *Memorie istoriche di Tragurio ora detto Trau* ("Historical testimonies about Tragurium, now called Trau"), published in 1673. This was a history of Trogir and, as well, a presentation of events in neighbouring towns, and often in all of Dalmatia. The work also included the maps *Territorii di Trau e Spalato* and *Trau*, and several segments from the *Tabulae Peutingerianae*. Part of the text of this work was republished in 1674, under the title *Historia di Dalmatia et in particolare delle Citta Di Trau, Spalatro e Sebenico*. In 1673 Lučić published also a collection of epigraphic monuments, *Inscriptiones Dalmaticae*. Towards the end of his life he prepared

¹ The edition of Lučić's work in Croatian language, under the title *O Kraljevstvu Dalmacije i Hrvatske (Ioannis Lucii De Regno Dalmatiae et Croatiae)* was translated and edited by B. Kuntić-Makvić 1986.

Očito je zaključio da su prostorni odnosi od prvorazredne važnosti za razumijevanje obrađenih povijesnih činjenica i procesa pa ih je potrebno kartografski prikazati. Među tim kartama najznačajnije je kartografsko ostvarenje karta *Današnjeg Ilirika*. Kao što je već istaknuto, to je prva integralna karta hrvatskih povijesnih regija. Godine 1668. ista je karta otisnuta u trećem izdanju Lučićeva djela *De regno Dalmatiae et Croatiae* te u zbirci karata *Atlas Maior sive Geographia Blaviana* Lučićeva prijatelja kartografskog nakladnika Joannesa Blaeua. Blaeuovo izdanje karte prati Lučićev komentar *In tabulam Illyrici hodierni – Illyricum sive Sclavonia* (Uz kartu "Današnji Ilirik" – Ilirik ili Slavonija), u kojem su sažeto izneseni rezultati iz knjige *De Regno Dalmatiae et Croatiae*. Istu kartu Blaeu je objavio i u izdanjima svojega atlasa na latinskom, nizozemskom, francuskom, njemačkom i španjolskom jeziku, a naknadno je uvrštena i u izdanje atlasa iz 1663. godine (KURELAC, 1994.).

Pitanjem autorstva te, ali i ostalih karata u Lučićevu *De Regno Dalmatiae et Croatiae* iscrpno se bavio M. Kozličić (1995.). Osim Lučićeve velike erudicije, dobre obaviještenosti i osobnog poznavanja složene povijesne problematike, njegovo autorstvo spomenutih karata Kozličić je argumentirao i navođenjem Lučićeva vlastitog zapisa i potvrde autorstva karata u kasnijem djelu o Trogiru. Naime u djelu *Memorie istoriche di Tragurio ora detto Trau*, Lučić komentira neke kartografske netočnosti na kartama kojima se koristio: ...*Tko na njoj bolje pogleda razne položaje vidjet će da na, dosada tiskanim kartama, imam mnogo pogrešaka i to ne samo u vezi s trogirskim teritorijem, već i sa cijelom Pokrajinom. Da bih to ispravio ja sam načinio novu kartu današnjeg Ilirika koji se sastoji od četiri pokrajine: Dalmacije, Hrvatske, Bosne i Slavonije, i raznim sam nacrtima i opaskama ispravio najbolje što sam mogao dosada tiskane pogreške, potičući svakog koga to veseli da tamo gleda točno nacrtane položaje i da doda one ispravke koji mu se budu činili točnijim od onih što sam ih ja tiskao* (LUČIĆ, 1979: 705-706). Iz toga navoda proizlazi da je Lučić dao neosporan doprinos izradi prve integralne karte hrvatskih povijesnih regija, s time da odgovarajuće zasluge zacijelo imaju i kartografi Buffalini koji je 1663. izradio rukopisnu te Blaeu koji je 1668. priredio tiskanu inačicu karte *Današnjeg Ilirika*. Rukopisna karta Ilirika koju je prema Lučićevim podacima nacrtao P. A. Buffalini za Papinski zavod sv. Jeronima u

for printing the work *Statuta et reformationes civitatis Tragurii* ("Statute of the town of Trogir"), which, due to a Venetian ban on printing, was published only in 1708.

Lučić, therefore, supplemented his historically-geographic syntheses with corresponding maps. He evidently deduced that spatial relations were of first-rate importance for understanding the analysed historical facts and processes, and that they must be cartographically depicted. Among these depictions, the most important cartographic achievement was the map *Present-day Illyria*. As was already pointed out, this was the first integral map of Croatian historical regions. In 1668 the same map was printed in the third edition of Lučić's work *De regno Dalmatiae et Croatiae*, as well as in the collection of maps *Atlas Maior sive Geographia Blaviana* by Lučić's friend, the cartographic publisher Joan Blaeu. Blaeu's edition of the map was accompanied by Lučić's commentary *In tabulam Illyrici hodierni – Illyricum sive Sclavonia* ("On the map Present-day Illyria – Illyria or Slavonia"), in which his conclusions from *De Regno Dalmatiae et Croatiae* were concisely presented. Blaeu published the same map in editions of his atlas in Latin, Dutch, French, German and Spanish, and afterwards it was included as well in the 1663 edition of the atlas (KURELAC, 1994).

The question of the authorship of the map, and also of other maps in Lučić's *De Regno Dalmatiae et Croatiae*, was treated meticulously by M. Kozličić (1995). Aside from the fact that Lučić possessed great erudition, was well informed and also personally acquainted with complex historical issues, Kozličić asserted that Lučić was the author of the mentioned maps by referring to Lučić's own notes and confirmations of the authorship of the later maps in his work on Trogir. Specifically, in the work *Memorie istoriche di Tragurio ora detto Trau*, Lučić made comments on some cartographic errors on the maps that he had used: ... *Whoever takes a better look at the various positions on it will see that on the hitherto printed maps I have many mistakes and this not just in regard to the territory of Trogir, but also of the entire Province. To correct this, I made a new map of present-day Illyria, which consists of four provinces: Dalmatia, Croatia, Bosnia and Slavonia, and through various drafts and notes I corrected to the best of my ability the mistakes hitherto printed, encouraging everyone who enjoys this to observe there the exactly drawn positions and to add those corrections that would seem to him more exact than those that that I have printed* (LUČIĆ, 1979: 705-706). It follows from this quote that Lučić made an indisputable

Rimu do sada je identificirana kao anonimna (PANDŽIĆ, 1992.) i Gradićeva, s obzirom na to da je on u vrijeme nastanka karte bio na čelu Zavoda (ŠKRIVANIĆ, 1968.).

Rukopisno izdanje karte dovršeno je 1663., dakle neposredno nakon dovršetka Lučićeve knjige *De Regno Dalmatiae et Croatiae* koja je dobila imprimatur 1662. (knjiga se u rukopisu čuva u Vatikanskoj apostolskoj knjižnici, sign. Ms. *Vaticani latini* 6959 fol.1). Premda je karta, koja se čuva u Papinskom zavodu sv. Jeronima u Rimu (Sl. 8.), bez naslova, u kartuši je opisan njezin sadržaj i svrha: *Congregatio Nationis Illyricae sicuti institu fuit ab Illyricis ex Dalmatia, Croatia, Bosna et Slavunia in Urbem confluentibus; ita eorundem Regnorum Nationales tantum, vel Oriundi, Slavonica tamen lingua loquentes, iurium ipsarum particeps esse debent: ut constat ex Decisione Sacrae Rotae diei X Decembris MDCLV coram R.P.D. Priolo: Ideo ad evitandas aequivocationes vel fraudes haec quatuor Regna, finesque eorum delineati fuerunt ut possint distingui quae loca includi, quaeve excludi debeant* ("Zbor ilirske (hrvatske) nacije osnovan od Ilira (Hrvata) iz Dalmacije, Hrvatske, Bosne i Slavonije dolazeći u grad Rim; tako da samo pripadnici naroda spomenutih kraljevstava ili podrijetlom iz istih, ali koji govore slavenskim jezikom, mogu uživati prava toga Zbora, kao što to proizlazi iz odluke Sv. Rote od 10. prosinca 1655., donijete pred R. P. D. Priulom: kako bi se izbjegle zabune ili prijevare, ucrtana su ova četiri kraljevstva i njihove granice kako bi se moglo odrediti koja mjesta valja uključiti, a koja isključiti", prijevod: KURELAC, 1994: 101).

Na karti je unutar granica "Ilirika" (*Confini delle quattro prouincie Illyriche*) prikazana Dalmacija (*Dalmatia*), uža Hrvatska (*Croatia*), Slavonija (*Slavonia*) i Bosna (*Bosnia*). Za razliku od zasebno izdvojene Bosne, Hercegovina (*Herzegovina*) je prikazana kao dio Dalmacije. Te su hrvatske povijesne regije, uz pripadajuće horonime, označene i grbom. Uz to, imena Dalmacije i Slavonije ispisana su uz sjeveroistočnu obalu Jadranskog mora (*Golfo di Venetia*) na maloj preglednoj karti. Izvan spomenute granice kartografrana je Istra (*Istria*). Za razliku od drugih *Iliriku* susjednih prostora, u području Istre prikazani su brojni geografski detalji. Zacijelo je Lučić, kao i drugi članovi Zavoda sv. Jeronima, smatrao da Istra spada među hrvatske zemlje, premda je Crkveni sud to pitanje ostavio otvorenim jer se u odluci toga suda Istra izrijeckom ne spominje. U antici, na koju se

contribution to the preparation of the first integral map of Croatian historical regions, although it should be added that respective merit must also go to the cartographers Buffalini, who in 1663 prepared the manuscript version, and Blaeu, who in 1668 prepared the printed version of the map of *Present-day Illyria*. The manuscript map of Illyria, which, based on Lučić's data, P. A. Buffalini drew for the Papal Congregation of St. Jerome in Rome, was up till now identified as anonymous (PANDŽIĆ, 1992), and attributed to Gradić, given the fact that at the time the map was made he had been at the head of the Congregation (ŠKRIVANIĆ, 1968).

The manuscript version of the map was finished in 1663, right after completion of Lučić's *De Regno Dalmatiae et Croatiae*, which received its imprimatur in 1662 (the manuscript of the book is kept in the Vatican Apostolic Library, sign. Ms. *Vaticani latini* 6959 fol.1). Although the map, which is kept in the Papal Congregation (today College) of St. Jerome in Rome, does not have a title, its contents and purpose are described in a cartouche: *Congregatio Nationis Illyricae sicuti institu fuit ab Illyricis ex Dalmatia, Croatia, Bosnia et Slavunia in Urbem confluentibus; ita eorundem Regnorum Nationales tantum, vel Oriundi, Slavonica tamen lingua loquentes, iurium ipsarum particeps esse debent: ut constat ex Decisione Sacrae Rotae diei X Decembris MDCLV coram R.P.D. Priolo: Ideo ad evitandas aequivocationes vel fraudes haec quatuor Regna, finesque eorum delineati fuerunt ut possint distingui quae loca includi, quaeve excludi debeant* ("The congregation of the Illyrian /Croatian/ nation was established by Illyrians /Croats/ from Dalmatia, Croatia, Bosnia and Slavonia, arriving in the City /Rome/, so that only nationals of their kingdoms, or by origin from them, but who speak the Slavic language, can enjoy the rights [of this Congregation], as follows from the decision of the Sacred Rota of December 10th 1655, brought before R. P. D. Priuli: therefore, in order to avoid misunderstandings or frauds, these four kingdoms, and their borders, have been drawn, so as to be able to determine which places should be included, and which excluded"; translation: KURELAC, 1994: 101).

On the map, *Dalmatia, Croatia* (i.e Croatia proper), *Slavonia* and *Bosnia* are depicted within the boundaries of "Illyria" (*Confini delle quattro prouincie Illyriche*). In contrast to Bosnia, which is distinct, Herzegovina is shown as a part of Dalmatia. These Croatian historical regions, along with their corresponding toponyms, are marked also by coats of arms. Furthermore, the names Dalmatia and Slavonia are written along the

Slika 8. Rukopisna karta hrvatskih zemalja izrađena za potrebe Papinskog zavoda sv. Jeronima, 1663. (Papinski zavod sv. Jeronima, Rim)

Figure 8 Manuscript map of the Croatian lands made for the purposes of the Papal Congregation of St. Jerome, 1663 (Papal College of St. of Jerome, Rome)

imenom referira prostor hrvatskih zemalja, Istra doista nije bila dio Ilirika, već je bila u sklopu 10. italske regije (KOZLIČIĆ, 1990.). Također, prema državno-pravnoj tradiciji 17. st. zapadni i južni dio Istre smatrao se starom stečevinom Venecije, a središnji dio habsburškim posjedom u sklopu Svetoga Rimskog Carstva (za razliku od uže Hrvatske i Slavonije koja tom Carstvu, premda su bile u sklopu Habsburške Monarhije, nisu pripadale). Pitanje izostanka granične linije Ilirika u Istri može se promatrati i iz perspektive Lučićeva "venetofilstva", zbog kojeg se nije želio zamjerati posjednicima dijela poluotoka, a zbog uloge u protuturskoj koaliciji nije bilo oportuno niti riskirati gubitak podrške Habsburgovaca, kao "vladara" drugog dijela Istre. U usporedbi

north-eastern Adriatic coast (*Golfo di Venetia*) on a small overview map. Istria is located outside of the mapped borders. Unlike in other neighbouring areas of Illyria, many geographic details are shown on the territory of Istria. Undoubtedly Lučić, as well as other members of the Congregation of St. Jerome, believed that *Istria* was a part of the Croatian lands, although the Church court left this question open, since the decision of the court did not expressly mention Istria. In antiquity, which is referred to explicitly in regard to the territory of the Croatian lands, Istria was not in fact a part of Illyria, but within the 10th Italic region (KOZLIČIĆ, 1990). Also, according to the state-constitutional tradition of the 17th century, the western and southern part of Istria was considered an old acquisition of Venice, and the central part a Habsburg possession in the context of the Holy Roman Empire (in difference to Croatia proper and Slavonia, which, although they were within the Habsburg Monarchy, were not a part of this Empire). The question of no borderline between Illyria and Istria can be viewed from the perspective of Lučić's "pro-Venetianism", since he did not want to provoke those that held a part

s današnjim teritorijem Hrvatske te Bosne i Hercegovine, izvan ilirskih granica ostali su Međimurje i Baranja kao dio Ugarske, dok su unutar ilirskih granica prikazani cijeli Srijem (do utoka Save u Dunav) te gotovo cijeli prostor današnje Crne Gore (do ušća Bojane) premda je prostor Boke kotorske i priobalja do Paštrovića (*Pastrouichi*) unutrašnjom granicom odijeljen od zaobalne Zete (*Zenta*).

Horonimima su označene Hrvatskoj susjedne zemlje i regije Kranjska (*Carniola*), Koruška (*Carinthia*), Mađarska (*Hvngaria*), Srbija (*Serviae Pars* = dio Srbije) i Albanija (*Albania*), a na preglednoj karti ispisano je ime Italije (*Italia*).

Uz latinska imena pojedinih hrvatskih i susjednih regija i zemalja, na karti je zabilježeno mnoštvo drugih toponima. U skladu s uvriježenom praksom u primorskom dijelu Hrvatske, pod utjecajem antičke i srednjovjekovne romanske i kasnije mletačke tradicije, zabilježeni su talijanski i talijanizirani hrvatski toponimi (*Quarnaro*, *Veglia*, *Arbe*, *Morlacha*, *Zara*, *Spalato*, *Curzola* i dr.), a u kontinentalnoj unutrašnjosti Hrvatske hrvatski toponimi (*Xegar*, *Petrovo Pogle*, *Lapaz*, *Grahovo*, *Possega*, *Varbosanye* i dr.) (FARIČIĆ, 2007.). Nije, međutim, jasno kako je moguće da je na rukopisnoj karti iz 1663. ponovljena Mercatorova pogreška (FARIČIĆ I DR., 2012.) pa je Zagreb prikazan dva puta – na pravom mjestu kao dvojni grad (*Agram* i *Capitul*) te nizvodno od Siska kao *Zagreb*. To jasno upućuje na činjenicu da je kao jedan od predložaka korištena i Mercatorova karta Hrvatske, ali neobično je, za razliku od nekih drugih europskih kartografa (N. Sanson, G. Cantelli i dr.) koji su tu grešku ponavljali jer nisu dovoljno dobro poznavali geografiju Hrvatske, da I. Lučić ili bilo tko drugi u Papinskom zavodu sv. Jeronima nije reagirao na taj grubi previd.

Prikaz obalne crte i otoka bolji je od dotadašnjih prikaza na geografskim kartama te na većini pomorskih (portulanskih) karata. Moguće je prepoznati sve glavne oblike obalne razvedenosti što upućuje na dobro poznavanje geografije primorskog dijela Hrvatske. Prikaz ostalih geomorfoloških obilježja uglavnom je shematiziran. To je, međutim, opće obilježje epohe u kojoj je izrađena karta. Raspršenim skupinama ili nizovima krtičnjaka jedino se mogla konstatirati prisutnost uzvisina, ali ne i njihova morfometrijska obilježja. Mnogo je detaljniji prikaz hidrografske mreže (Drava, Sava s pritocima, Una, Dunav, Drina, Neretva,

of the peninsula, and also, due to their role in the anti-Turkish coalition, it was not opportune to risk a loss of support from the Habsburgs, as "rulers" of the other half of Istria. In comparison with the present-day territory of Croatia and Bosnia and Herzegovina, the regions of Međimurje and Baranja remained outside the Illyrian borders, as a part of Hungary, whereas all of Symria was within the Illyrian borders (to the confluence of the Sava into the Danube), as well as practically all of the territory of present Montenegro (to the mouth of the Bojana River), although the Bay of Kotor area and the coast down to Paštrovići (*Pastrouichi*) were separated by an internal border from the hinterland of Zeta (*Zenta*).

The neighbouring lands and regions around Croatia were marked by their choronyms: *Carniola*, *Carinthia*, Hungary (*Hvngaria*), Serbia (*Serviae Pars* = part of Serbian) and *Albania*, and on the overview map the Italy's name (*Italia*) was written.

Along with the Latin names of individual Croatian and adjacent regions and lands, many other toponyms were marked on the map. According to the usual practice, in the littoral part of Croatia, under the influence of ancient/classical and mediaeval Romance and later Venetian traditions, Italian and Italianised Croatian toponyms were denoted (*Quarnaro*, *Veglia*, *Arbos*, *Morlacha*, *Zara*, *Spalato*, *Curzola*, etc.), whereas in Croatia's continental inland Croatian toponyms were used (*Xegar*, *Petrovo Pogle*, *Lapaz*, *Grahovo*, *Possega*, *Varbosanye* etc.) (FARIČIĆ, 2007). It is not clear, however, how it was possible that the manuscript version from 1663 repeated Mercator's error (FARIČIĆ ET AL., 2012), and thus Zagreb was shown twice – at its actual location as dual town (*Agram* and *Capitul*), and also downstream from Sisak, as *Zagreb*. This clearly indicates the fact that one of drafts used was also Mercator's map of Croatia, but it is odd that, in contrast to other European cartographers (N. Sanson, G. Cantelli and others) who repeated this error because they did not sufficiently know the geography of Croatia, I. Lučić or someone in the Papal Congregation of St. of Jerome did not react against this coarse blunder.

The depiction of the coastline and islands was better than in previous representations on geographic maps, and on most maritime (portolan) charts. It is possible to recognize all the main shapes of coastal indentation, which points to a good knowledge of the geography of the littoral part of Croatia. The representation of other geomorphological features was mainly schematised. This was, however, a

Cetina, Zrmanja i dr.), s time da tokovi rijeka nisu prikazani precizno, što je logično s obzirom na to da su se ti fizičko-geografski elementi kvalitetno prikazivali tek nakon provedenih sveobuhvatnih geodetskih izmjera potkraj 18. i početkom 19. st.

U geografskom pogledu sadržaj karte *Današnjeg Ilirika* tiskanoj u Lučićevu djelu *De Regno Dalmatiae et Dalmatiae* (Sl. 9.) te Blaeuovu *Atlas Maior* (Sl. 10.) neznatno je promijenjen u odnosu na stariju rukopisnu inačicu iste karte. Moguće je pretpostaviti da Lučić nije bio posve zadovoljan sadržajem rukopisne karte pa ju je u nekim detaljima promijenio čineći odgovarajuće ispravke i dopune. U naslovu karte Lučić daje pregled tadašnje političko-geografske situacije koja je pridonijela segmentiranju Hrvatske, što međutim, ne znači da se posve razbilo jedinstvo hrvatskog teritorija: *Illyricum Hodiernum, Quod Scriptores communiter Sclavoniam, Itali Schiavoniam nuncupare solent in Dalmatiam, Croatiam, Bosnam et Slavoniam distinguitur. Sed cum ejus majorem partem Turcae obtineant, in Praefecturas eorum more Sanzacatus dictas divisum est, reliquum autem Veneti, Vngari, et Ragusini tenent. Sanzacatus sunt Bosna, Residentia Bassae; Poxega; Cernik; Bihak; Lika et Krbava; Clissa; Herzegowina* ("Današnji Ilirik, koji pisci općenito zovu Sclavonia, Talijani Schiavonia, dijeli se na Dalmaciju, Hrvatsku, Bosnu i Slavoniju. Međutim, jer veći dio drže Turci upravno je podijeljena na sandžakate, dok ostali dio drže Mlečani, Ugri i Dubrovčani. Sandžakati su Bosna, rezidencija paše; Požega, Cernik, Bihać, Lika i Krbava, Klis, Hercegovina", prijevod: KURELAC, 1994: 97). U naslovu te karte Istra nije izrijekom spomenuta premda je prikazana s dosta detalja, kao niti jedan *Iliriku* graničan prostor. To bi značilo da se ipak implicira njezina pripadnost Hrvatskoj. Prikaz ilirske granice sličan je onome na rukopisnoj karti iz 1663. s time da je *Iliriku* pridružen prostor poriječja slovenske Krke (*Windisch March*). Grbovi četiriju povijesnih hrvatskih zemalja izdvojeni su i smješteni uz gornji lijevi (Bosna i Dalmacija) i gornji desni rub karte (Slavonija i Hrvatska).

Prikaz obalne crte i otoka identičan je onome na karti koju je nacrtao Buffalini, s time da je prikaz reljefa bolji. Nizom stožastih uzvisina dobro je predočen pravac pružanja osnovnih planina, posebice u primorskom dijelu Hrvatske (Ćićarija, Velebit, Dinara, Kamešnica, Biokovo, Orjen i dr.).

general trait of the epoch in which the map was made. From the scattered sets or series of molehills we can only deduce the presence of elevations, but not also their morphometric properties. The hydrographic network was shown in much more detail (the Drava, the Sava with its tributaries, Una, Danube, Drina, Neretva, Cetina, Zrmanja and other rivers), although the courses of rivers were not represented precisely, which is logical, since these physical-geographic elements were depicted with precision only after the completion of comprehensive land surveys at the end of 18th and beginning of the 19th century.

Geographically, the contents of the map of *Present-day Illyria*, printed in Lučić's work *De Regno Dalmatiae et Dalmatiae* and in Blaeu's *Atlas Maior*, were slightly changed in regard to the previous manuscript version of the same map. It might be assumed that Lučić was not completely satisfied with the contents of the manuscript map, and so he changed it in some details, making suitable corrections and additions. In the map's title comment, Lučić gives an overview of the political-geographic situation of the time, which contributed to segmenting Croatia, although this does not mean that the unity of Croatian territory was totally broken: *Illyricum Hodiernum, Quod Scriptores communiter Sclavoniam, Itali Schiavoniam nuncupare solent in Dalmatiam, Croatiam, Bosnam et Slavoniam distinguitur. Sed cum ejus majorem partem Turcae obtineant, in Praefecturas eorum more Sanzacatus dictas divisum est, reliquum autem Veneti, Vngari, et Ragusini tenent. Sanzacatus sunt Bosna, Residentia Bassae; Poxega; Cernik; Bihak; Lika et Krbava; Clissa; Herzegowina* ("Present-day Illyria, which writers generally call Sclavonia, Italians Schiavonia, is divided into Dalmatia, Croatia, Bosnia and Slavonia. However, since the larger part is held by the Turks it is administratively divided into sandžaks, while the other parts are held by the Venetians, Hungarians and Ragusans /= people of Dubrovnik/.. The sandžaks are Bosnia, the residences of Pashas; Požega, Cernik, Bihać, Lika and Krbava, Klis, Herzegovina"; translation: KURELAC, 1994: 97). In the map's title comment Istria was not explicitly mentioned, yet it is shown on the map in more detail than any other border area of *Illyria*. That would mean that its attachment to Croatia was, nevertheless, implied. The depiction of the Illyrian border is similar to that on the manuscript map from 1663, with the difference that the basin of the Slovenian river Krka (*Windisch March*) is added to Illyria. The coats of arms of four historical Croatian lands are separated and positioned along

Slika 9. Lučićeva karta današnjeg Ilirika, objavljena u: I. Lučić, *De Regno Dalmatiae et Croatiae*, 1668. (Nacionalna i sveučilišna knjižnica, sign. R-II-F-4o-46/a)

Figure 9 Lučić's map of present-day Illyria, published in: I. Lučić, *De Regno Dalmatiae et Croatiae*, 1668 (National and University Library in Zagreb, sign. R-II-F-4o-46/a)

Lučić je u odnosu na kartu iz 1663. izmijenio neke toponime, približujući ih izvornom hrvatskom obliku, primjerice umjesto *Xegar* ispisao je *Zegar*, umjesto *Curzola* ispisao je *Corzula*, a uz toponimski lik *Belgrado* dodao je *Biograd*. Ponovljena je, međutim, pogreška s rukopisne karte iz 1663. (zapravo Mercatorova pogreška iz 1589.) pa je Zagreb prikazan dva puta (kao *Agram-Capitul* i kao *Zagreb*).

the upper left (Bosnia and Dalmatia) and upper right (Slavonia and Croatia) margins of the map.

The depiction of the coastline and the islands appears identical to that on the map drawn by Buffalini, however representation of the terrain is better. By way of a series of conical elevations, the direction of extension of the main mountain ranges was well illustrated, especially in the littoral part of Croatia (Čićarija, Velebit, Dinara, Kamešnica, Biokovo, Orjen etc.).

In regard to the 1663 manuscript map, Lučić also changed some toponyms, making them more similar to their original Croatian forms; for example instead of *Xegar* he wrote *Zegar*, instead of *Curzola* he wrote *Corzula*, and beside the toponymic form *Belgrado* he added *Biograd*. Yet

Slika 10. Lučićeva karta Današnjeg Ilirika, objavljena u: J. Blaeu, *Atlas Maior*, 1669. (Zbirka Novak, sign. ZN-Z-XVII-BLA-1669)

Figure 10 Lučić's map of present-day Illyria, published in: J. Blaeu, *Atlas Maior*, 1669 (Novak Collection, sign. ZN-Z-XVII-BLAH-1669)

Na većini poznatih izdanja Lučićeve karte *Današnjeg Ilirika*² ispisana je posveta hrvatskom banu Petru Zrinskom koju je potpisao sam izdavač Jan Blaeu. Tekst posvete glasi: *Ill[ustrissi]mo et Excell[entissimo] Domino, D[omi]no Petro Comiti Perpetuo De Zrin, Regnor[um] Dalmatiae, Croatiae & Sclavoniae Bano, Bano*

² Dok je, primjerice, posveta ispisana na karti koja čini dio Lučićeva djela *De Regno Dalmatiae et Croatiae* čiji se primjerci čuvaju u Knjižnici splitskog kaptola u Splitu i Knjižnici Fanfogna u Muzeju grada Trogira, (Kurelac, 1969a: 144), u nekim primjercima (npr. onom koji se čuva u samostanu sv. Frane u Šibeniku) posveta je ispisana rukom, a u nekima je uopće nema (npr. Nacionalna i sveučilišna knjižnica, sig: R-II-F-40-46/a).

an error was repeated from the 1663 map (in fact Mercator's error from 1589), so that Zagreb was depicted twice (as *Agram-Capitul* and as *Zagreb*).

On most known editions of Lučić's map of *Present-day Illyria* we find a dedication to the Croatian ban Petar (= Peter) Zrinski, signed by publisher himself, Joan Blaeu.² The text of

² Whereas, for example, this dedication was printed on the map included in Lučić's work *De Regno Dalmatiae et Croatiae*, copies of which are kept in the Library of Split Capitol in Split and in the Fanfogna Library in the City Museum of Trogir, (KURELAC, 1969a: 144), in some cases (e.g. on the copy kept in the Monastery of St. Francis in Šibenik) the inscription is hand-written, and in some it is not even present (e.g. on a copy in the National and University Library in Zagreb, sigs: R-II-F-40-46/a).

Hereditario Maritimo, Praesidii Legradiensis et peninsula Marakoz Hereditario Capitaneo, et D[omi]no Comiti Hereditario de Lijcâ, Odoriâ, Corbaviâ, Almiso, Clissâ, Scardonâ, Ostrovizzâ, Breberio, et c[etera]. Argentifodinarum in Gosdansio et Kosthanizzâ Libero Domino, Sacrae Caesareae Majest[at]is Consiliario et Camerario, Tabulam hanc D[at]D[onat]D[edicat] Ioannes Blaeu ("Presvijetlom i preuzvišenom gospodinu, gospodinu Petru knezu vjekovječnom od Zrina, banu kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, nasljednom banu primorskom, nasljednom kapetanu utvrde Legradske i poluotoka Međimurskoga, gospodinu nasljednom knezu od Like, Odorja, Krbave, Omiša, Klisa, Skradina, Ostrovice, Bribira itd. Gospodar u Gvozdanskom, savjetniku i komorniku Posvećenog Carskog Veličanstva, ovu kartu posvećuje gospodin Ioannes Blaeu", prijevod: PANDŽIĆ, 1987: 73). Posveta je zanimljiva osobito stoga što je u osobi hrvatskoga bana grofa Petra Zrinskog izrijekom, iako dijelom samo formalno-pravno, objedinjen najveći dio hrvatskih zemalja (s izuzetkom Bosne). Bizarna je okolnost da je samo godinu dana nakon objavljivanja karte osoba kojoj je ona posvećena bila utamničena kao urotnik protiv bečkog dvora, a zatim i smaknuta u Bečkom Novom Mjestu 30. travnja 1671. (MIJATOVIĆ, 1992.). Osim toga zazivanje imena bana Petra Zrinskoga odražava želju da se naglasi diskurs državno-pravnog kontinuiteta kraljevske i banske institucije te sugerira legitimnost takve vlasti, koja je, s dopuštanjem Svete Stolice, ujedinjujući element četverodijelnog Ilirika (BLAŽEVIĆ, 2008.).

Lučićeva karta imala je velik odjek u europskoj kartografskoj zajednici. Poslužila je kao predložak mnogim kasnijim kartama. Među njima, geografskim sadržajem Lučićevoj karti najvećim dijelom korespondira karta *Dalmatia, Istria, Bosnia, Servia, Croatia e Parte di Schiavona* talijanskoga kartografa Giacoma Cantellija da Vignole koju je tiskao Giovanni Giacomo Rossi u Rimu 1684. (Sl. 11.). U drugim kartografskim radovima Cantelli je detaljnije prikazao pojedine dijelove Hrvatske i Bosne (npr. *Dalmatia*, 1680; *Il Regno della Bossina*, 1689; *La Croatia e Contea di Zara*, 1690. i *Parte della Schiavonia overo Slavonia, aggiuntavi la Contea di Cillea, e Windisch Mark abitate da popoli Slauini, ò Slavi*, 1690.). Uz Cantellija, značajan pomak u odnosu na Lučićevo kartografsko djelo učinio je Vincenzo Maria Coronelli koji je Hrvatsku prikazao na brojnim kartama, planovima i vedutama. Među tim kartama treba istaknuti pregledne karte

the dedication reads as follows: *Ill[ustrissi]mo et Excell[entissi]mo Domino, D[omi]no Petro Comiti Perpetuo De Zrin, Regnor[um] Dalmatiae, Croatiae & Sclavoniae Bano, Bano Hereditario Maritimo, Praesidii Legradiensis et peninsula Marakoz Hereditario Capitaneo, et D[omi]no Comiti Hereditario de Lijcâ, Odoriâ, Corbaviâ, Almiso, Clissâ, Scardonâ, Ostrovizzâ, Breberio, et c[etera]. Argentifodinarum in Gosdansio et Kosthanizzâ Libero Domino, Sacrae Caesareae Majest[at]is Consiliario et Camerario, Tabulam hanc D[at]D[onat]D[edicat] Ioannes Blaeu* ("To the illustrious and most eminent lord, lord Peter hereditary count of Zrin, ban of the kingdom of Dalmatia, Croatia and Slavonia, hereditary ban of the littoral, hereditary captain of fort Legrad and of the peninsula Međimurje, lord hereditary count of Lika, Odorje, Krbava, Omiš, Klis, Skradin, Oštrovica, Bribir, etc. Lord of Kostajnica and the silver mines of Gvozdansko, adviser and chamberlain of the Sacred Imperial Majesty, Ioannes Blaeu gives, offers and dedicates this map"; translation: PANDŽIĆ, 1987: 73). This dedication is interesting especially because the greatest portion of all Croatian lands (except for Bosnia), although in part only formally-legally, was united expressly under the person of the Croatian ban Peter Zrinski. It was a bizarre circumstance that only a year after the publication of the map, the person to whom it was dedicated was imprisoned as a conspirator against the court in Vienna, and then also executed in Wiener Neustadt on the 30th of April 1671 (MIJATOVIĆ, 1992). Furthermore, invoking the name of ban Petar Zrinski reflected the desire to stress the discourse in favour of the state-constitutional continuity of royal and viceregal institutions, and to suggest the legitimacy of such authority, which, with the consent of the Holy See, was a unifying element in the four parts of Illyria (BLAŽEVIĆ, 2008).

Lučić's map received a major response from the European cartographic community. It served as a model for many later maps. Among them, the geographic contents of Lučić's work were matched, for the most part, on the map *Dalmatia, Istria, Bosnia, Servia, Croatia e Parte di Schiavona* by the Italian cartographer Giacomo Cantelli da Vignole, printed by Giovanni Giacomo Rossi in Rome in 1684. In other cartographic works Cantelli depicted certain parts of Croatia and Bosnia with more detail (e.g. *Dalmatia*, 1680, *Il Regno della Bossina*, 1689, *La Croatia e Contea di Zara*, 1690 and *Parte della Schiavonia overo Slavonia, aggiuntavi la Contea di Cillea, e Windisch*

Slika 11. Cantellijeva karta Hrvatske i susjednih zemalja, 1684. (MARKOVIĆ, 1993.)

Figure 11 Cantelli's map of Croatia and adjacent lands, 1684 (MARKOVIĆ, 1993)

Jadrana (Golfo di Venezia), istočne obale Jadrana (*Ristretto della Dalmazia Diuisa ne Suoi Contadi*) i Podunavlja (*Corso del Danubio da Vienna Sin' à Nicopoli e Paesi Adiacenti*). Coronellijevu su geografsku građu o Hrvatskoj preuzimali brojni europski kartografi (npr. J. B. Nolin, N. Sanson, J. B. Homann, M. Seutter, R. i J. Ottens i dr.) pa je ona umjesto Lučićeve i Cantellijeve građe činila osnovu geografsko-kartografske percepcije Hrvatske u Europi tijekom većeg dijela 18. st.

Mark abitate da popoli Slauini, o Slavi, 1690). Besides Cantelli's efforts, significant progress in regard to Lučić's cartographic work was made by Vincenzo Maria Coronelli, who depicted Croatia on numerous maps, charts and panoramas. Among these maps, his overview depictions of the Adriatic (*Golfo di Venezia*), of the east coast of Adriatic (*Ristretto della Dalmazia Diuisa ne Suoi Contadi*) and of the Danube basin (*Corso del Danubio da Vienna Sin' a Nicopoli e Paesi Adiacenti*) should be singled out. Coronelli's geographic material regarding Croatia was adopted by many European cartographers (e.g. J. B. Nolin, N. Sanson, J. B. Homann, M. Seutter, R. and J. Ottens etc.) and thus, during the greater part of the 18th century it came to form the basis for geographical-cartographic perceptions of Croatia in Europe.

Zaključak

Lučićeva karta *Današnjeg Ilirika* prva je integralna karta hrvatskih povijesnih regija. Na njoj je prikazano stanje politički segmentiranoga područja Hrvatske druge polovice 17. st. Premda Lučić na rukopisnoj i na tiskanim inačicama te karte nije potpisan kao autor, on je aktivno sudjelovao u izboru sadržaja i definiranju opsega karte ilirskih zemalja pri čemu je presudno bilo njegovo vrsno poznavanje hrvatske povijesti i geografije.

Objedinjeni kartografski prikaz hrvatskih zemalja Dalmacije, Hrvatske, Bosne i Slavonije, koje nastanjuje jedinstveni "ilirski narod", istoga podrijetla, jezika, vjeroispovijesti i kulture potaknut je potrebama Papinskog zavoda sv. Jeronima da se jasno odredi prostor s kojega tom zavodu mogu pristupiti novi članovi. Ujedno, karta je kasnije poslužila kao kartografski prikaz na kojem je predočen prostor o kojem je Lučić dao prvu kritičku historiografsku sintezu. Karta dvojne namjene jasno je istaknula zajedništvo hrvatskoga naroda unatoč okupaciji i rascjepkanosti pod upravom Habsburške Monarhije, Mletačke Republike i Osmanskog Carstva. Na karti se tako suprostavljaju dva koncepta – koncept povijesnog prava (*ius legis*) nasuprot pravu osvajača (*ius gladii*), pri čemu se političko-teritorijalna fragmentiranost očito smatra posljedicom prolaznoga odnosa vojno-političke moći europskih velikih sila. Ambivalentnost i miješanje povijesnog nasuprot osvajačkom pravu odgovara upravo složenoj artikulaciji stvarnog, imaginarnog i ideološkog prostora na prostoru višestoljetnog pograničja.

Zahvala

U početnom oblikovanju ovog rada sudjelovao je i Drago Novak, kolekcionar i vrstan poznavatelj starih karata, kojemu moramo zahvaliti na iniciranju komparativne analize prvih cjelovitih karata hrvatskih zemalja te suvremene objave znamenite karte granica ilirskih provincija koja se čuva u Papinskom zavodu sv. Jeronima u Rimu. Zahvaljujemo i mons. Juri Bogdanu, rektoru Papinskog zavoda sv. Jeronima u Rimu, koji nam je ustupio digitaliziranu inačicu rukopisne karte Ilirika iz 1663.

Conclusion

Lučić's *Present-day Illyria* was the first integral map of Croatian historical lands. It depicted the situation in the politically segmented Croatian area, in the second half of the 17th century. Although Lučić did not sign himself as an author either on the manuscript or printed version of the map, he actively participated in choosing the contents and defining the spatial range of the map of Illyrian lands, and in this his excellent knowledge of Croatian history and geography was decisive.

This integrated cartographic representation of the Croatian lands of Dalmatia, Croatia, Bosnia and Slavonia, inhabited by a single "Illyrian people" of the same origin, language, religion and culture, was prepared, prompted by the needs of the Papal Congregation of St. Jerome to clearly determine the area from which new members could come to join this institution. Also, the map later served as a cartographic depiction showing the territory, which Lučić dealt with in his major work, i.e. in the first critical historiographic synthesis of Croatia's past. This map with a dual purpose emphasised the unity of the Croatian people, in spite of occupation and fragmentation under the rule of the Habsburg Monarchy, the Venetian Republic and the Ottoman Empire. Thus two concepts were placed in opposition on the map – the concept of historical rights (sing. *ius legis*) against the right of conquest (*ius gladii*, "the right of the sword"), and in this regard political-territorial fragmentation was clearly considered the result of the transient military-political strengths of major European powers. Ambivalence and a mixture of historical versus conquest rights correspond exactly to a complex articulation of real, imaginary and ideological space, in an area that was a borderland for centuries.

Acknowledgment

Due to his contribution in the initial phase of writing this paper, the authors would like to extend their gratitude to Drago Novak, a collector and an excellent connoisseur of old maps, who initiated the comparative analysis of the first comprehensive maps of Croatian lands and modern publication of the famous map of the borders of Illyrian provinces which is stored at the Pontifical Croatian College of St Jerome in Rome. The authors would also like to thank Msgr. Jure Bogdan, rector of the Pontifical Croatian College of St Jerome in Rome, who provided the digital version of the map of the Illyricum from 1663.

LITERATURA / BIBLIOGRAPHY

- BAGROW, L., SKELTON, R., A. (1985): *History of Cartography*, 2nd Edition, Precedent Publishing, Chicago.
- BLAŽEVIĆ, Z. (2008): *Ilirizam prije ilirizma*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb.
- BRAUDEL, F. (1997): *Sredozemlje i sredozemni svijet u doba Filipa II.*, 1. i 2., Antibarbarus, Zagreb.
- BROZOVIĆ, D. (2004): *O dijekalektologiji kao jezikoslovnoj disciplini*, *Suvremena lingvistika*, 30 (57-58), 1-12.
- CRANE, N. (2002): *Mercator – The Man who mapped the Planet*, Henry Holt and Company, New York.
- ČOSIĆ, S. (2011): *Mavro Orbini i raskol dubrovačkog patricijata*, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, 43, 35-54.
- FARIČIĆ, J. (2006): *Domaća rič (geografska imena) na starim geografskim i pomorskim kartama*, *Zadarska smotra*, 55 (1-2), 125-203.
- FARIČIĆ, J. (2007): *Geographical Names on 16th and 17th Century Maps of Croatia / Geografska imena na kartama Hrvatske 16. i 17. stoljeća*, *Kartografija i geoinformacije / Cartography and Geoinformation*, Izvanredni broj / Special issue, 148-179.
- FARIČIĆ, J. (2009): *Geografsko-kartografski okvir Zoranićevih Planina*, *Zadarski filološki dani II. – Zbornik radova*, Sveučilište u Zadru, Zadar, 103-123.
- FARIČIĆ, J., MAGAŠ, D., MIROŠEVIĆ, L. (2012): *Geographical Names on Mercator's Maps of Croatia*, *The Cartographic Journal*, 49/2, 125-134.
- HALL, E., F., CARSON BREVOORT, J. (1878): *Gerard Mercator: His Life and Works*, *Journal of the American Geographical Society of New York*, 10, 163-196.
- HRENKÓ, P. (1974): *A Lázár-térkép szerkezete*, *Geodézia és Kartográfia*, 26, 359-365.
- IRMÉDI-MOLNÁR, L. (1964): *The earliest known map of Hungary from 1528*, *Imago Mundi*, 18, 53-59.
- JAREB, M. (2010): *Hrvatski nacionalni simboli*, Alfa i Hrvatski institut za povijest, Zagreb.
- KARROW, R., W. (1993): *Mapmakers of the Sixteenth Century and Their Maps*, *Speculum Orbis Press*, Chicago.
- KOZLIČIĆ, M. (1990): *Historijska geografija istočnog Jadrana u starom vijeku*, Književni krug, Split.
- KOZLIČIĆ, M. (1995): *Kartografski spomenici hrvatskog Jadrana / Monumenta cartographica maris Adriatici Croatici*, AGM, Zagreb.
- KRASIĆ, S. (2009): *Počelo je u Rimu: katolička obnova i normiranje hrvatskoga jezika u XVII. stoljeću*, *Matica hrvatska – Ogranak u Dubrovniku i Durieux*, Dubrovnik i Zagreb.
- KURELAC, M. (1969a): *Illyricum Hodiernum Ivana Lučića i ban Petar Zrinjski*, *Zbornik Historijskog instituta JAZU*, 6, 143-154.
- KURELAC, M. (1969b): *Lučićev autograf djela "De Regno Dalmatiae et Croatiae" u vatikanskoj biblioteci i drugi novootkriveni Lučićevi rukopisi*, *Zbornik Historijskog instituta JAZU*, 6, 155-168.
- KURELAC, M. (1991): *Povjesničar Ivan Lučić-Lucius, predsjednik Zbora sv. Jeronima u Rimu*, u: *Homo Imago et Amicus Dei*, Perić, R. (ur.), *Miscellanea in honorem Ioannis Golub*, *Pontificum Collegium Croaticum S. Hieronymi, Collectanea croatico-hieronymiana*, 4, Rim, 386-399.
- KURELAC, M. (1994): *Ivan Lučić Lucius: otac hrvatske historiografije*, Školska knjiga, Zagreb.
- LAGO, L. (1998): *Imago Adriae – La Patria del Friuli, L'Istria e La Dalmazia nella cartografia antica*, La Mongolfiera, Trieste.
- LAPAIINE, M., KLJAJIĆ, I. (2005): *Nekoliko važnih osoba za hrvatsku kartografiju / Some Important Persons in Croatian Cartography*, u: *Pet stoljeća geografskih i pomorskih karata Hrvatske / Five Centuries of Maps and charts of Croatia*, Novak, D., Lapaine, M. i Mlinarić, D. (ur.), Školska knjiga, Zagreb, 113-166.
- LISAC, J. (1997): *Koji su dijalekti hrvatski?*, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, 34-35, *Razdio filoloških znanosti*, 24-25, 39-48.
- LOTZ, GY. (1988): *A Lázár-térképről*, *Geodézia és Kartográfia*, 41, 347-353.
- LUČIĆ, I. (1979): *Povijesna svjedočanstva o Trogiru*, Čakavski sabor, Split.

- LUČIĆ, I. (1986): *O kraljevstvu Dalmacije i Hrvatske (Ioannis Lucii, De Regno Dalmatiae et Croatiae)*, prevela i uredila B. Kuntić-Makvić, Latina et Graeca, VII, Zagreb.
- MAGAŠ, D. (1997): *The Development of Geographical and Geopolitical Position of Croatia*, Geoadria, 2, 5-36.
- MARKOVIĆ, M. (1993): *Descriptio Croatiae – Hrvatske zemlje na geografskim kartama od najstarijih vremena do pojave prvih topografskih karata*, Naprijed, Zagreb.
- MASSEY, D. (2005): *For Space*, Sage, London.
- MIJATOVIĆ, A. (1992): *Zrinsko-Frankopanska urota*, Alfa, Zagreb.
- MLINARIĆ, D. (2011): *Zbirka Novak kao inspiracija: Osobitosti nekih rijetkih karata priobalja sjeverne i srednje Dalmacije i uloga domaćih kartografa u njihovu nastanku / The Novak Collection as an Inspiration: Characteristics of Some Rare Maps of the Northern and Central Dalmatian Coastline and the Role of Local Cartographers*, Kartografija i geoinformacije, 10/16, 72-91.
- PANDŽIĆ, A. (1987): *Stare karte i atlasi Povijesnog muzeja Hrvatske*, Povijesni muzej Hrvatske, Zagreb.
- PANDŽIĆ, A. (1992): *Hrvatska i njezine granice na starim kartama*, u: *Granice Hrvatske na zemljovidima od XII. do XX. stoljeća*, Maleković, V. (ur.), Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 18-139.
- PAVLIČEVIĆ, A. (1996): *A review of the historical development of the Republic of Croatia*, Geojournal, 38/4, 381-391.
- PETRICIOLI, I. (1969): *Zoranićeve deželje na jednoj suvremenoj karti*, Zadarska smotra, 18/5, 523-529.
- REGAN, K., KANIŠKI, T. (2003): *Hrvatski povijesni atlas*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb.
- ROSSI, C., SELVA, O., UMEK, D. (2006): *Imago Adriae – L'Adriatico e l'Abruzzo nele antiche carte geografiche*, Sigraf, Pescara.
- SELVA, O. (2009): *La toponomastica nella cartografia dell'Istria, di Fiume e della Dalmazia nella cartografia storica dalle prime testimonianze alla fine del secolo XVIII*, u: *La toponomastica in Istria, Fiume e Dalmazia, Volume II, Parte 2: Aspetti cartografici e comparazione geostorica*, Lago, L., Selva, O. and Umek, D. (ur.), Istituto Geografico Militare, Firenze, 31-60.
- SLUKAN ALTIĆ, M. (2003): *Povijesna kartografija – Kartografski izvori u povijesnim znanostima*, Meridijani, Zagreb.
- SOJA E., W. (2000): *Thirdspace: Journeys to Los Angeles and Other Real-and-Imagined Places*, Wiley-Blackwell, Oxford.
- ŠKRIVANIĆ, G. (1968): *Karta Stjepa Gradića: Ilirska pokrajina Dalmacija iz 1663 godine*, Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor, 34 (2-4), 273-285.
- TÖRÖK, Zs., G. (2007): *East-Central Europe*, u: *The History of Cartography, Vol. 3: Cartography in the European Renaissance*, Woodward, D. (ur.), The University of Chicago Press, Chicago, London, 1820-1828.
- UMEK, D. (2002): *The Anonymous and Undated Manuscript Atlas of Italy in the Bishop's Seminary Library in Padua*, u: *Imago Italiae – The Making of Italy in the History of Cartography from the Middle Ages to the Modern Era*, Lago, L. (ur.), Università degli Studi di Trieste, Associazione dei Geografi Italiani, Istituto Geografico Militare, Trieste, 509-535.